

KONYA VİLAYETİ'NDE MEYDANA GELEN ÇEKİRGE İSTİLALARI (1866-1917)

Ali Rıza GÖNÜLLÜ*

Özet

Osmanlı Devletinin son döneminde meydana gelen doğal afetlerin içinde çekirge istilalarının sebep olduğu afetler de bulunmaktadır. Çekirge istilaları Osmanlı topraklarının birçok yerinde görüldüğü gibi, Konya Vilayeti'nde de ortaya çıkmıştır. Vilayet dâhilinde bir mahalde çekirge istilası meydana geldiği zaman yerel yönetimler tarafından, Konya Vilayeti'ne haber verilmektedir. Konya Vilayeti de meydana gelen çekirge istilası hakkında merkezi yönetimi bilgilendirmektedir. Bu arada yerel yönetimler tarafından çekirge istilasının önüne geçmek için çeşitli tedbirlere başvurulmaktadır. Ancak çekirge istilaları ile mücadele etmek yerel halkın önemli görevleri arasında yer almaktadır. Bazı zamanlarda yerel yönetimler, merkezi yönetimden iş gücü ve ödenek talebinde de bulunmaktadır. Osmanlı döneminde çekirge istilalarını önlemek için genellikle mekanik mücadele yapılmıştır. Ayrıca sığırcık ve karga gibi kuşlar da çekirge mücadelesinde önemli rol oynamışlardır. Çekirgenin telef edilmesinde çinkolu sudan da faydalanılmıştır. Çekirge istilaları sonucunda ekili araziler tahrip edilmiş ve elde edilecek olan ürünler zarar görmüştür. Bunun yanında çekirge istilaları halkın, maddi ve manevi yönden önemli kayıplara uğramasına yol açmıştır. Çekirge istilalarının ortaya çıkardığı zararlar sonunda, devletin vergi gelirlerinde de düşüşler meydana gelmiştir. Yine çekirge istilalarını önlemek için devlet tarafından önemli ölçüde ödenek harcanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Çekirge İstilası, Telef Etmek, Hendek, Kıtık.

GRASSHOPPER INVASIONS IN KONYA PROVINCE (1866-1917)

Abstract

Disasters caused by grasshopper invasions were among natural disasters in the last period of Ottoman State. Grasshopper invasions were seen in many parts of the Ottoman territory. These invasions emerged in the province of Konya as well. If a grasshopper invasion is seen in a locality within the province, Konya province is informed by the local authorities. Then province of Konya informs central management about the grasshopper invasion. Various measures are applied by local governments to prevent invasion of grasshoppers in the meantime. However, combating against

* Dr., MEB Alanya Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi Müdürü, Antalya/Türkiye. argonullu@hotmail.com

grasshopper invasions are among the important tasks of the local population. Sometimes, the local authorities demand labor force and appropriation from central government. Prevention of grasshopper invasion during the Ottoman period were usually mechanical fighting. In addition, birds such as starlings and crows also played an important role in the fight against grasshoppers. Water with zinc was used for eradication of grasshoppers. As a result of grasshoppers invasion, cultivated land and products were destroyed and damaged. Beside, grasshopper invasions caused significant pecuniary loss and intangible damages. Because of these damages, declines have been occurred at tax revenue of the state. Again to prevent grasshopper invasions considerably important amount of appropriation was spent by the state.

Key Words

Ottoman State, Grasshopper Invasion, Eradication, Pit, Famine.

GİRİŞ

Doğal afetlerin içinde çekirgelerin meydana getirdiği afetler de önemli bir yer tutmaktadır. Çekirge, düz kanatlılar sınıfının önemli çeşitlerinden birisidir. Ağzıları ısırıcı (çiğneyici) olmasından dolayı, bitkilere zarar vermektedir. Çekirge çeşitlerinin içinde en zararlı olanı da çöl çekirgeleridir¹. Özellikle Sudan'da bulunan çöl çekirgelerinde meydana gelen artış ve o sırada oluşan kuvvetli rüzgâr akımları, çekirgelerin sürüler halinde başka bölgelere sürüklenmesine sebep olmuşlardır. Bu arada sürü halinde bulunan çekirgeler, bazı dönemlerde Osmanlı sınırları içerisindeki verimli topraklara kadar gelmiş ve ülke tarımına önemli zarar vermişlerdir². Bitkiler için zararlı olan çekirgelerin, savaş zamanlarında bir yiyecek maddesi olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Mesela; Fahrettin Paşa, Medine müdafaası sırasında askerlerin et ihtiyacını karşılamak için, onlara çekirgeden yapılmış yemekler yedirmiştir. Ayrıca 7 Haziran 1918 tarihli günlük emrinde de çekirgenin yenebileceği hakkında dini kaynaklardan bilgiler vermiş ve çekirgeden nasıl yemek yapılacağı hakkında tavsiyelerde bulunmuştur³.

Bunun yanında çekirge ve çekirgenin sebep olduğu zararlar muhtelif halk kültürü ürünlerinde bir motif olarak da kullanılmıştır⁴.

Çeşitli zamanlarda Osmanlı topraklarına gelen çekirge sürüleri, ekili ve dikili bitkiler üzerinde önemli hasarlar yapmıştır. Çekirgenin meydana getirdiği bu hasarlar halk ve devlet hayatında önemli problemler doğmasına yol açmıştır. XIX. yüzyılda Osmanlı Devletinde meydana gelen çekirge istilalarından bazıları şunlardır: 1829 yılında Musul Vilayeti'nde çekirge istilası görülmüş ve bu çekirge istilası yedi yıl devam etmişti. Bunun neticesinde de Musul bölgesinde kıtlık ve pahalılık meydana gelmişti. Çekirge istilasından kurtulmak için Konya Vilayeti'nde bulunan ve halk arasında meşhur olan çekirge (sığırcık suyu) suyundan bir miktarı Musul'a getirilmişti. Çekirge suyu cami ve mescitlere konulmuş ve bu sudan kuşlar istifade etmişti. Sudan içen kuşlar, daha sonra çekirgeleri ortadan kaldırmıştı. Musul havalisinde 1858 yılında da çekirge istilası meydana gelmiş ve çekirgeler tohum bırakmıştı. Yerel yönetim tarafından tohumlar canlanmadan evvel, köylerden ve ziraat yapılmakta olan mahallerden önemli miktarda çekirge tohumu toplatılmıştı. Bir müddet sonra çöl tarafından Musul havalisine tekrar çekirge sürüleri gelmiş ve Musul'un köy ile nahiyelerine yayılmıştı. Musul yerel yöneticileri tarafından pamuk, susam, bağ ve bostan gibi bitkilerin

¹ Suavi Yalvaç, *Zoolojiye Giriş*, Ankara 1977, s. 124; Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988, s. 453.

² Mehmet Yavuz Erler, *Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık Olayları (1800-1880)*, İstanbul 2010, s. 89.

³ Naci Kaşif Kıcıman, *Medine Müdafaası Yahut Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı*, İstanbul 1971, s. 214 v.d. Ayrıca bu konuda bakınız; Süleyman Beyoğlu, *Fahreddin Paşa ve Medine Müdafaası*, İstanbul 1990 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

⁴ Mehmet Tekin, "Çekirgenin Tarihte, Folklorumuzda ve Edebiyatımızdaki Yeri", *Güneyde Kültür Dergisi*, Sayı: 110, (Nisan 1998), s. 17 v.d.

bulunduğu dağ tarafındaki köy ve nahiyelere çekilen çekirgelerin 1859 yılının mayıs ve haziran aylarında itlaf edilmesi planlanıyordu. Ancak çekirgeler itlaf edilse bile, bunların bırakmış oldukları tohumlardan çıkacak olan çekirgelerin gelecek yılın mahsulüne zarar vermesi ihtimal dâhilindeydi. Bunun üzerine Musul halkı tarafından, daha önce istifade ettikleri Konya Vilayeti'nde bulunan çekirge suyundan getirilmesi ve çekirgenin yok edilmesinde kullanılması Musul Vilayeti'nden talep edilmiştir. Bu talep üzerine Musul Vilayeti de 30 Mayıs 1859 tarihinde, gelecek yıl mahsulünün ortaya çıkmasından evvel, bir miktar çekirge suyunun Musul'a gönderilmesi hususunda Konya Vilayeti'ne gerekli emrin verilmesini, Sadaret'ten istemiştir⁵.

1851 yılının ilkbahar aylarında da Denizli Sancağı'nda tarlada bulunan ekinleri çekirge istila etmişti. Bu esnada Denizli'de bulunan Anadolu müfettişi tarafından özel bir meclis toplanmış ve bu toplantıda çekirgelerin itlaf edilmesine karar verilmişti. Denizli'nin kazalarına da yazılı talimat ve görevli memurlar gönderilerek çekirgelerin toplatılması konusunda çalışma başlatılmıştı. Anadolu müfettişi tarafından 27 Nisan 1851 tarihinde de, Denizli'de meydana gelen çekirge istilasını ve yapılan çalışmalar hakkında, Sadaret'e bilgi verilmişti. Sadaret de 12 Mayıs 1851 tarihinde, Denizli'de meydana gelen çekirge istilasını hakkında Meclis-i Vala'ya bilgi sunmuştur⁶.

Bir müddet sonra Denizli'de çekirge istilaları tekrar meydana gelmiştir. Çekirge istilaları sonucunda ekili araziler önemli miktarda zarara uğramıştır. Bu nedenle halk perişan bir hale düşmüştür. Bu durum Denizli Sancağı'na yeni tayin edilmiş olan Kaymakam Abdi Bey tarafından yerinde tespit edilmiştir. Bunun üzerine Denizli Sancağı tarafından 20 Mayıs 1858 tarihinde Maliye Nezareti'ne bir tahrirat gönderilmiştir. Bu tahriratta, çekirge istilasının Denizli Sancağı'na bağlı olan kaza ve köylerde meydana getirdiği maddi ve manevi zararlardan bahsedilmiş, çekirgelerin uçmadan evvel kuru ot veya barut ile yakılarak itlaf edilebileceği konusunda bilgi verilmiştir. Ancak Denizli Sancağı bu tahriratta, çekirgelerin uçmadan evvel itlaf edilmesinde kuru ot kullanılmasının daha iyi olacağı üzerinde durmuş ve gelecek yıl için bunu gerçekleştirmek üzere kaza ve köylerde şimdiden kuru ot tedarik edilmesi için çalışma yapılmasını istemiştir. Bu tahriratta, çekirgelerin ortadan kaldırılmasında yapılacak çalışmaların fayda sağlaması için Denizli ile birlikte, Denizli'ye komşu olan eyalet ve livalarda da aynı tarz çalışmaların yapılması konusuna dikkat çekilmiştir. Yine çekirge bulunan bölgenin geniş bir saha olmasından dolayı, çekirgelerin itlaf edilmesinde

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler (A. MKT. UM.)*, Dos.354, no.56.

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Meclis-i Vâlâ Riyaseti Belgeleri (MVL.)*, Dos.238, no. 28.

redif nefer ve zabıtlarından faydalanılması gerektiği de belirtilmiştir⁷. Denizli Sancağı'nın bu tahriratu, Maliye Nezareti tarafından 6 Haziran 1858 tarihinde, Meclis-i Vala'da görüşülmek üzere Sadaret'e gönderilmiştir⁸. Bu konu 2 Ekim 1858 tarihinde Meclis-i Vala'da görüşülmüştür. Meclis-i Vala, çekirgelerin uçmadan evvel kuru ot veya barut ile itlaf edilmesi önerisini akla uygun olmadığı gerekçesi ile kabul etmemiş ve çekirge tohumlarının zamanında toplanması usulü ile itlaf edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu işlem yapılmadığı takdirde ise çekirge bulunan mahallerde hendekler açılarak, çekirgelerin kanatlanmadan evvel açılan hendeklere sürülmesi ve üzerleri toprakla örtülerek itlaf edilmesi konusu üzerinde durmuştur. Bunun yanında Meclis-i Vala, bu işlerin yapılabilmesi için ahalinin yardımına başvurulması gerektiğini belirtmiş ve çekirge itlafında aşırı miktarda masraf yapılmamasına dikkat edilmesini istemiştir. Meclis-i Vala, bu konularla ilgili olarak Denizli Sancağı'na bilgi verilmesini de talep etmiştir⁹.

Sonraki yıllarda da Denizli Sancağı'nda çekirge istilaları sık aralıklarla görülmeye devam etmiştir. Bu arada çekirgenin def ve itlaf edilmesinde Denizli Naipliği'nin almış olduğu tedbirler ve yapmış olduğu çalışmalar, Meclis-i Vala tarafından uygun bulunmuştur. Sadaret tarafından Denizli Naipliği'nin isteği üzerine, çekirgenin itlaf edilmesi konusunda diğer livallara da talimat verilmiştir. Denizli Kaymakamı Derviş Bey de görev mahalline gönderilmiştir. Bu konular hakkında Sadaret tarafından 20 Nisan 1864 tarihinde Denizli Niyabeti'ne bilgi verilmiştir¹⁰.

Osmanlı döneminde XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkede meydana gelen çekirge istilalarını önlemek üzere, devlet tarafından hukuki düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devletinde çekirge istilalarının önlenmesi konusunda Ticaret ve Ziraat Nezareti ile bu nezaretin taşra teşkilatının birinci derecede sorumlu oldukları görülmüyordu. Bu nedenle bazı zamanlarda Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından ülkenin çekirge istilalarından korunması için talimatlar hazırlanıyor ve bu talimatlar yerel yönetimlere gönderiliyordu. Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin hazırlamış olduğu bu talimatlarda çekirge mücadelesinin esasları ortaya konulmakta, yerel halkın mükelleflik şartları tespit edilmekte ve sorumlu memurların görevleri tayin edilmekteydi¹¹. Vilayetler de muntıkaları dâhilinde geçerli

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Sadaret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler* (A. MKT. MVL.), Dos. 101, no.69. Lef. 1.

⁸ Aynı Belge, Lef. 2.

⁹ Aynı Belge, Lef. 3.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Sadaret Mektubî Kalemî Mühime Kalemî (Odası) Belgeleri* (A. MKT. MHM.), Dos.298, no.12; XX. yüzyılın başlarında da Denizli Sancağı'nda önemli miktarda çekirge bulunuyordu. Denizli Sancağı'nda mevcut olan çekirgelerin ortadan kaldırılması için yerel yönetim tarafından yapılan çalışmalar anlatan bir rapor 15 Nisan 1914 tarihinde Denizli Sancağı ziraat muallimi tarafından hazırlanmış ve Denizli'de teftiş yapan Aydın Vilayeti mülkiye müfettişine verilmiştir. BOA. DH. İD. Dos.80, no. 11.

¹¹ BOA. ŞD. Dos. 2440, no.1. Lef. 4.

olmak üzere, aynı tarzda çekirge ile mücadele talimatı hazırlayabiliyorlardı¹². Daha sonra da yerel yönetimler tarafından çekirge istilalarını önlemek için, hazırlanmış olan bu talimatların uygulanmasına çalışılıyordu¹³.

XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren de Osmanlı Devlet’inde çekirge istilalarının önlenmesi için kanun düzeyinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devletinin son döneminde çekirge afetinden korunmak için yapılmış olan ilk hukuki düzenleme 14 Kasım 1912 tarihli Çekirgenin İtlafı Hakkında Kanun-ı Muvakkat’tır¹⁴. Ancak bu kanunun bazı maddelerinde 14 ve 21 Kasım 1912 ile 1 Şubat, 29 Mayıs ve 25 Ekim 1913 tarihinde değişiklikler yapılmıştır¹⁵. Bir müddet sonra da çekirge mücadelesi ile ilgili olarak yeni bir kanun yapmak ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde de 20 Mart 1916 tarihli Çekirge İtlafı Hakkında Kanun, 30 Mart 1916 tarihinde Takvim-i Vekay’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir¹⁶.

Osmanlı döneminde Anadolu’da sık aralıklarla çekirge istilasına uğrayan bölgelerden birisi de Konya Vilayeti’dir. Burada Osmanlı Devletinin son döneminde Konya Vilayeti’nde meydana gelen çekirge istilaları hakkında bilgi verilecektir. Böylece çekirge istilalarının bölge insanı üzerinde bıraktığı olumsuz etki üzerinde durulacaktır. Ayrıca devlet tarafından çekirge istilalarına karşı yapılmış olan çalışmalar gösterilecektir.

I. KONYA VİLİYETİ’NDE MEYDANA GELEN ÇEKİRGE İSTİLALARI

Osmanlı döneminde Konya Vilayeti’nde muhtelif tarihlerde çekirge istilaları meydana geldiği bilinmektedir. Konuyu işlerken Konya Vilayeti’ne bağlı olan sancaklardan Konya merkez sancağı ile Burdur, Antalya ve Isparta sancaklarında zuhur eden çekirge istilaları üzerinde durulacaktır.

A. Konya’da Meydana Gelen Çekirge İstilaları

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Konya’nın merkezine bağlı kazalarda çekirge istilaları görülmüştür. Bunlar arasında 1866 yılında Konya’nın Kireli Kazası’nın bazı köylerinde meydana gelen çekirge istilası da bulunmaktadır. Çekirge afetinin ortadan kaldırılması için Konya Vilayet Meclisi Azalarından Mustafa bin Asım Efendi görevlendirilmiştir. Mustafa Efendi, Kireli Kazası’na gitmiş ve burada mahalli halk ile birlikte çekirgenin ortadan kalkması için gerekli olan çalışmayı yapmıştır. Mustafa Efendi ve halkın yapmış olduğu çalışma neticesinde, çekirgenin önemli bir kısmı telef edilmiştir. Bunun yanında çekirge suyu olan mahalden çekirge suyu geti-

¹² Aynı Belge, Lef. 7-8.

¹³ Aynı Belge, Lef. 1-11.

¹⁴ *Düstur (Tertib-i Sani)*, Cilt; 5, Dersaadet Matbaa-i Amire 1332, s. 26-28. age., s.28 vd.

¹⁶ *Düstur (Tertib-i Sani)*, Cilt: 8, İstanbul Evkaf Matbaası 1928, s. 748-750.

rilmiş ve buna bağlı olarak gelen sığırcık kuşları da geride kalan çekirgeleri telef etmiştir. Yapılan çalışma neticesinde çekirge hiçbir kimsenin mahsulüne zarar verememiştir. Çekirge afetinin ortadan kalkması üzerine mahalli halkın teşekkürünü ihtiva eden bir tahrirat hazırlanmış ve bu tahrirat 5 Haziran 1866 tarihinde Kireli Kazası Müdür Vekilliği'ne verilmiştir¹⁷. Kireli ahalisi tarafından hazırlanmış olan bu tahrirat, 11 Haziran 1866 tarihinde de Konya Vilayeti'ne gönderilmiştir¹⁸. Kireli halkının hazırlamış olduğu tahrirat, Konya Vilayet Meclisi tarafından hazırlanan yazı ile birlikte 19 Haziran 1866 tarihinde Sadaret'e iletilmiştir¹⁹. Sadaret de Kireli halkının hazırlamış olduğu tahriratu, Meclis-i Vala-yi Ahkâm-ı Adliye'ye sevk etmiştir. Bunun üzerine Meclis-i Vala-yi Ahkâm-ı Adliye'de, Konya'nın Kireli Kazası'nda meydana gelen çekirge istilası konusunda bir görüşme yapılmıştır. Burada yapılan görüşmede, çekirgenin ortadan kaldırılması konusunda, Kireli Kazası'nda yapılan çalışmalar olumlu bulunmuştur. Ayrıca Meclis-i Vala-yi Ahkâm-ı Adliye'de yapılan görüşme hakkında, merkezi yönetim tarafından Konya Vilayeti de haberdar edilmiştir²⁰.

1881 yılının başında da Konya Vilayeti'nde çekirge istilası meydana gelmiştir. Çekirgenin ortadan kaldırılması için yerel yönetim tarafından bazı masraflar yapılmıştır. Yapılan bu masrafların karşılanmasında mahalli belediyeler ile menafi sandıklarının gelirleri yetersiz kalmıştır. Bunun için Konya Vilayeti İdare Meclisi tarafından bir mazbata hazırlanmıştır. Bu mazbatada Hazine tarafından maddi yardım yapılması talep edilmiştir. Konya Vilayeti İdare Meclisi'nin bu talebi Konya Valiliği tarafından Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir. Dâhiliye Nezareti de bu talep hakkında 19 Temmuz 1881 tarihinde Maliye Nezareti'ne bilgi vermiştir. Ancak çekirgenin ortadan kaldırılması için yapılan masrafı karşılamak üzere, 1881 yılı genel bütçesine Zuhurat Tertibi ismi ile bir para konulmamıştı. Konya Vilayeti'nin yapmış olduğu masrafın bu tertipten karşılanması gerekiyordu. Bu nedenle Maliye Nezareti tarafından Dâhiliye Nezareti'ne, Konya Vilayeti'nin yardım talebinin karşılanamayacağı bildirilmiştir. Bunun yanında Konya Vilayeti tarafından yapılan masrafların tesviye edilmesinin Hazineye ait görevlerden olmadığı da ifade edilmiştir²¹. Maliye Nezareti'nin bu olumsuz tavrı üzerine Dâhiliye Nezareti tarafından, Konya Vilayeti'nin ödenek talebi hakkında 19 Kasım 1881 tarihinde Sadaret bilgilendirilmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılması istenmiştir²².

¹⁷ BOA. MVL. Dos.722, no. 23. Lef. 1.

¹⁸ Aynı Belge, Lef. 2.

¹⁹ Aynı Belge, Lef. 3.

²⁰ Aynı Belge, Lef. 4.

²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi Belgeleri(DH. MKT.)* Dos.1337, no. 102, Lef. 1

²² Aynı Belge, Lef.2-3.

1913 yılında da Konya'nın Bozkır Kazası'nın Sülek Yaylası'nda çekirge zuhur etmiştir. Çekirgenin itlaf edilmesi için kaymakam, malmüdürü, jandarma kumandanı ve askerler ile polis memurları çekirge zuhur eden mahalle gönderilmiştir. Çekirgenin itlaf edilmesi işinde görevlendirilen bu memurlara, yapmış oldukları görev için harcırah ve yevmiye ödenmiştir. Konya Vilayeti Muhasebe Müdürlüğü tarafından, bunlara verilen harcırah ve yevmiyenin usulsüz olduğu düşünülmüş ve usulsüz verilen miktarın geri alınması istenmiştir. 26 Şubat 1914 tarihinde Konya İdare Meclisi toplanmış ve bu konuyu görüşmüştür. Burada yapılan görüşmede çekirge itlafı için köylere gönderilecek olan muvazzaf ve muvakkat memurlar ile komisyon azalarına harcırah kararname gereğince verilmesi lazım gelen yevmiye ve harcırah konusunda bir sonuca varılamamıştır. Bunun üzerine bu konu hakkında Konya İdare Meclisi tarafından Dâhiliye Nezareti'nden görüş istenmesine karar verilmiştir²³. Bu nedenden dolayı Konya İdare Meclisi'nce çekirge itlafında çalışan görevlilere verilecek olan yevmiye ve harcırah konusunda bir görüş isteme yazısı hazırlanmış ve bu yazı Konya Vilayeti tarafından 2 Mart 1914 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir²⁴.

Harcırah Kararnamesi'nin 26. Maddesine uygun olarak muvakkat memurlara harcırah ve yevmiye verilmesi gerekiyordu. Yalnız 14 Kasım 1912 tarihinde Çekirge İtlafı Hakkındaki Kanun'un 7. maddesinde bir değişiklik yapılmış ve bu değişiklikte çekirge itlafında görevlendirilecek olan muvakkat olan memurlar gibi, muvazzaf olan memurlara da harcırah ve yevmiye verilmesi hükme bağlanmıştı. Bu değişiklik hakkında Dâhiliye Nezareti tarafından 11 Mart 1914 tarihinde Konya Vilayeti'ne bilgi verilmiş ve Konya Vilayeti'nden çekirge itlafında görevlendirilecek olan muvazzaf memurlara da yevmiye ve harcırah verilmesi istenmiştir²⁵.

1916 yılının ilkbahar aylarında da Konya'nın merkez sancağında çekirge sürfeleri²⁶ zuhur etmiştir. Ancak Konya'da ortaya çıkan çekirge sürfeleri ekili alanlara zarar vermeden imha edilmiştir²⁷. Bu esnada Konya Vilayeti tarafından çekirge zuhur eden kazalara 14 Mayıs 1916 tarihli bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda ne kadar çekirge tohumunun itlaf edildiği ve daha ne kadar çekirge tohumu kaldığı, bunun yanında yerel yönetim ile ahalinin çekirgenin itlaf edilmesinde ne derece gayret sarf ettikleri, çekirge itlafında ne kadar amele ve ahali çalıştırıldığı konusunda bilgi talep edilmiştir. Ayrıca çekirge haşaratı toptan imha edilmediği takdirde, çekirgenin memleket

²³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dâhiliye Nezareti Umûr-ı Mahalliye-i Vilayet Müdüriyeti (DH. UMVM)*, Dos.77, no.26. Lef.1.

²⁴ Aynı Belge, Lef. 2.

²⁵ Aynı Belge, Lef. 3-4.

²⁶ Sürfe; Kurtçuk. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988, s. 2056.

²⁷ BOA. DH. İUM. Dos.E-17, no. 1.

için gerekli olan mahsulü tehdit edeceğinden bu gibi ahvale meydan vermemek üzere, çekirge haşaratının toptan itlaf edilmesi için son derece gayret gösterilmesi istenmiştir²⁸.

Aynı yılın ilkbahar aylarında Konya'nın Seydişehir Kazası'nda da çekirge istilası olduğu tespit edilmiştir. Bunun üzerine çekirge olan mahallerde, başlarında görevli memurlar olduğu halde çok sayıda kadın ve çocuk çekirgelerin ortadan kaldırılması işinde görevlendirilmiştir. Daha sonra görevli halk tarafından bölgede bulunan çekirge tohumları toplanmıştır. Bunun yanında çayırılık ve düz arazide bulunan çekirgelerin önemli bir kısmı da kargalar tarafından yenmiştir. Çekirge bulunan köylerin ahalisinden de darı ekilmesi konusunda, yerel yöneticiler tarafından taahhüt senetleri alınmıştır. Bu esnada yapılan çalışmalar neticesinde Seydişehir Kazası'nın Kaşaklı mıntıkası çekirgelerden tamamen temizlenmiştir. Yine Seydişehir Kazası'nda 13 Mayıs 1916 tarihine kadar çekirge olan mahallerde 800 mükellef amele ve 80 asker çekirge itlafında görev almıştır. Bu süre zarfında 87,244 ton çekirge sürfesi imha edilmiştir. Bir müddet sonra da Seydişehir Kazası dâhilinde çekirge sürfelerinden eser kalmamıştır. Bu arada Seydişehir mıntıkasında ortaya çıkan ot çekirgeleri de toptan imha edilmiştir²⁹.

1916 yılının ilkbahar aylarında çekirge istilası görülen yerlerden birisi de Konya'nın Beyşehir Kazası'ndaki Çekirge Mücadele Müdürlüğü mıntıkası idi. Ancak bu mıntıkadaki çekirgelerin önemli bir kısmı ekili alanlara zarar vermeden itlaf edilmiştir. Çekirgenin geri kalan kısmının da yakın bir zamanda itlaf edileceği, Umumi Müfettiş tarafından Konya Vilayeti'ne bildirilmiştir³⁰. Bu arada Beyşehir'in Oskerlis, Manastr, Çoğlu ve Kozdular köyleri ahalisi de çekirge sürfelerinin itlaf edilmesi işine sevk edilmiş ve bu köyler ahalisi tarafından çekirge sürfeleri imha edilmeye başlanmıştır. Ayrıca afet bölgesinde sığırcık kuşları da zuhur etmiş ve bunlarda çekirgeleri ortadan kaldırmaya başlamıştır. 27 Mayıs 1916 tarihine kadar Beyşehir'de meccani usul ile mükellef amele ve asker tarafından 52,961.5 ton çekirge sürfesi telef edilmiştir. 1916 yılının yaz mevsimi başlarında Beyşehir'in 36 köyünde mevcut olan çekirgelerin hepsi, alınan tedbirler ve mahalli halkın gayreti neticesinde ekili araziye zarar vermeden imha edilmiştir³¹.

XX. yüzyılın başlarında yerel yönetimler tarafından çekirgeden korunmak için çeşitli önlemler alınıyordu. Bu önlemlerin içinde çekirgenin zuhur etme ihtimali olan mahallerde, akdarı ekilmesi de bulunuyordu. Bunun için Konya Vilayeti tarafından 15 Şubat 1916 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezare-

²⁸ BOA. DH. İUM. Dos.E.14, no. 67.

²⁹ BOA. DH. İUM. Dos.E-17, no. 1.

³⁰ BOA. DH. İUM. Dos.E-32, no. 87.

³¹ BOA. DH. İUM. Dos.E-17, no. 1.

ti'nden, 20- 30 bin kile tohumluk akdarı tedarik edilerek gönderilmesi talep edilmişti. Ancak Ticaret ve Ziraat Nezareti, çekirge bulunan bölgelerde eğri büyük darının ekilmesi taraftarı idi. Bunun için Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından kaleme alınan telgraf, gazetelerde yayınlanıyordu. Böylece gazeteler yolu ile halka bu cins darının ekilmesi ve ticareti hakkında bilgi veriliyordu. Bu nedenle Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından Konya Vilayeti'ne, tohumluk akdarı tedarik edilmesinin ve gönderilmesinin mümkün olmadığı, vilayet tarafından tedarik edildiği takdirde akdarı ekilmesinin münasip olacağı bilgisi verilmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti 23 Şubat 1916 tarihinde, bu konu hakkında Dâhiliye Nezareti'ni de bilgilennmiştir³².

B. Isparta'da Meydana Gelen Çekirge İstilaları

Isparta'da 1844 yılında bir çekirge istilası meydana gelmiş ve bu afet uzun yıllar devam etmişti. Bu konuda Isparta Sancağı'nın Keçiborlu Kazası sakinlerinden Mehmet tarafından Sadaret'e bir dilekçe gönderilmişti. Bu dilekçede Keçiborlulu Mehmet, memleketinde ziraat işleri ile uğraştığını, tarla ve bahçelerinde bulunan ekinlerin çekirge tarafından telef edildiğini, bu sebepten dolayı ailesinin günlük ihtiyaçlarını karşılayamadığını, 12 bin kuruş borcu olduğunu ve bu borcunu ödeyemediğini ifade etmiştir. Ayrıca bu borcunu ödeyebilmek için de bir miktar para talebinde bulunmuştur (hicri: 1270/ miladi:1853/1854)³³.

Daha sonraki yıllarda da Isparta Sancağı'nın Keçiborlu Nahiyesi'nde çekirge istilası tekrar zuhur etmiştir. Bu konu hakkında Konya Vilayeti tarafından 8 Haziran 1899 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bilgi verilmiştir. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti de 26 Haziran 1899 tarihinde Konya Vilayeti'ne çekirgelerin zarar vermesine meydan bırakılmayarak, bir an evvel imha edilmesi konusunda talimat vermiştir³⁴.

Isparta Sancağı'nın Karaağaç Kazası'nda da çekirge afeti görülmüştür. 1916 yılının ilkbahar mevsiminin ilk günlerinde bu kazada çekirge mücadelesi ile mükellef olan ahali tarafından 9 ton çekirge tohumu toplanmıştır³⁵.

1916 yılında da Konya Vilayeti'nde çekirge tohumu ortaya çıkma zamanının yaklaştığı yerel yönetim tarafından tespit edilmişti. Bunun için Konya Valiliği tarafından, vilayetin bütün mülhakatında çekirge tohumlarının toplanması konusunda yapılan çalışmalar yakından takip ediliyordu. Ancak Isparta Livası, çekirge tohumunun toplanması konusunda, öteden beri ihmal gösteriyordu. Bu durum da, Isparta Livası'nın Konya Vilayeti için tehlikeli bir yer haline gelmesine yol açıyordu. Bu sebepten dolayı Kon-

³² Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA.), *Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Belgeleri (DH. İUM.)*, Dos.E-100, no. 42.

³³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemî Belgeleri (A. DVN.)*, Dos.99, no. 46.

³⁴ BOA. *DH. MKT.* Dos.2215, no.137.

³⁵ BOA. *DH. İUM.* Dos. E-17, no. 1.

ya Vilayeti'nce 1 Nisan 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, Isparta haricinde bulunan Isparta Mutasarrıfı Cemal Bey'in, Isparta'ya dönmesi konusunda gerekli işlemin yapılması talep edilmiştir³⁶.

Bu arada Isparta Sancağı'nın merkez kazası ile Eğridir Kazası'nda zuhur eden çekirge sürfeleri, çekirge haline gelmişti. Isparta Mutasarrıflığı tarafından mahalli halkın bunları imha etmek hususunda müşkülât çektiği Konya Vilayeti'ne bildirilmişti. Bunun üzerine vilayet merkezindeki jandarma mektebi on beş gün süre ile tatil edilmiş ve talebelerinden 200'i ile depo taburundan tedarik edilen 70 nefer, 8 Mayıs 1916 tarihinde Isparta'ya gönderilmişti. Bunlarla birlikte vilayet ziraat müdürü de Isparta'ya hareket etmişti. Bunun yanında Konya Vilayeti tarafından Isparta Mutasarrıflığı'na, mutasarrıf ve mahalli jandarma tabur kumandanının bizzat çekirge bulunan mahallere hareket etmesi, bütün ahalinin ve yaşları 15'den yukarı olan mektep talebelerinin köylere gönderilerek çekirge sürfelerinin toplanmasında ve itlaf edilmesinde görev yapmaları konusunda talimat verilmiştir. Bu konu hakkında Konya Vilayeti'nce 8 Mayıs 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti bilgilendirilmiştir³⁷.

Ancak çekirge istilasının Isparta Sancağı'nın hemen her tarafında zuhur ettiği ve bazı köylerde de uçkun hale gelen çekirgelerin, ekinlere zarar vermeye başladığı ortaya çıkmıştı. Köylerde mevcut olan nüfus çekirgelerle mücadele etmeye kâfi değildi. Bunun için yerel yönetim tarafından, kasabadan tertip olunan çok sayıda amele köylere gönderilmişti. 16 Mayıs 1916 tarihine kadar da 1.283 tona yakın çekirge telef edilmişti. Buna rağmen Konya Vilayeti tarafından Isparta'ya gönderilen 200 jandarma mektebi talebesi ile 70 askerin ve mükellef amelenin yaptığı çalışmalar, çekirgelerin telef edilmesi konusunda yeterli olmuyor ve çekirge afetinin önü alınamıyordu. Bunun üzerine Konya Vilayeti, Isparta Mutasarrıflığı'ndan, mükellef olanlardan başka bütün kadın ve çocukların munasip bir ücretle, çekirge olan mahallere gönderilmesini istemiştir. Ayrıca Konya Valiliği tarafından 16 Mayıs 1916 tarihinde, Isparta'daki bütün mekteplerin tatil edilerek müsait olan talebelerin ve fırıncı, bakkal ve aşçılar gibi ahalinin zaruri ihtiyacı ile ilgili olan sanat erbabı hariç olmak üzere, bütün esnaf ile sair ahalinin ücretli olarak çekirge itlafına gönderilmesi, Isparta Mutasarrıflığı'ndan talep edilmiştir. Yalnız Konya Valiliği'nce, yapılan bütün çalışmaların Isparta Sancağı'nı işgal eden çekirgelerin itlaf edilmesinde, önemli bir netice sağlamayaacağı görülmüyordu. Bunun üzerine Konya Vilayeti, 16 ve 17 Mayıs 1916 tarihlerinde iki defa Dâhiliye Nezareti'nden, Isparta'da çekirge itlafının başarıla-

³⁶ BOA. DH. ŞFR. Dos. 515, no. 78.

³⁷ BOA. DH. İUM. Dos.E-17, no. 1.

bilmesi için Konya'da bulunan Depo Taburları'nın veya İzmir'den iki üç Amele Taburu'nun Isparta'ya sevk edilmesini talep etmiştir³⁸.

Konya Vilayeti'nin bu talebi Dâhiliye Nezareti tarafından Başkumandanlık Vekâleti'ne bildirilmiştir³⁹. Başkumandanlık Vekâleti'ne göre; "İzmir havalisinde bulunan amele taburlarının bir kısmı muhtelif mevkilere sevk olunmuştu. İzmir'de kalanlar da mühim hizmetlerle meşgul oluyordu. Konya'daki Depo Taburları da ülkenin içinde bulunduğu durum müsait olmadığından, çekirge itlafına sevk edilmiyordu. Ancak İzmir havalisinde çekirge itlafında hizmet gören amele taburlarının hizmeti sona ermiş olanlarından, çekirge itlafında istifade etmek" mümkündü. Bu konu ile ilgili olarak Başkumandanlık Vekâleti, 20 Mayıs 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, Ticaret ve Ziraat Nezareti ile muhabere yapılmasını istemiştir⁴⁰. Dâhiliye Nezareti de aynı tarihte Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden, İzmir havalisinde çekirge itlafında hizmet gören amele taburlarının hizmeti bitenlerinden istifade edilmek üzere, Isparta Livası'na gönderilmesini talep etmiştir⁴¹.

Ticaret ve Ziraat Nezareti de 27 Mayıs 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne, çekirge itlafında istihdam etmek üzere Aydın Vilayeti'ne tahsis edilen amele taburlarından vazifeleri sona ermiş olanların Isparta'ya sevkleri konusunda Başkumandanlık Vekâleti'nden alınan cevaba göre hareket edileceğini bildirmiştir⁴².

Bu arada 1916 yılının ilkbahar mevsiminde Isparta'nın Keçiborlu ve Ağırdes bölgesinde sakin halde bulunan çekirgeler toptan itlaf edilmiş ve çekirgelerden eser kalmamıştır. Bu konuda mahallinden verilen bilgi, Konya Vilayeti tarafından 30 Mayıs 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir⁴³. 1916 yılının yaz mevsiminin ilk günlerinde de Isparta'nın Karaağaç Kazası'nın Afşar Nahiyesi dâhilindeki Çaltı, Akdağ ve Gökçe köylerinde zuhur eden çekirgeler tamamen itlaf edilmiştir. Bu esnada Isparta Mutasarrıflığı'nca, Dinar ve Burdur taraflarından uçkun halinde Isparta Sancağı'na çekirge geldiği konusunda Konya Vilayeti'ne bilgi verilmiştir. Bu konu hakkında 14 Haziran 1916 tarihinde Konya Vilayeti tarafından Dâhiliye Nezareti'ne de gerekli malumat verilmiştir. 1916 yılının ilkbahar ve yaz aylarında Isparta Kasabası'nda itlaf edilen çekirge miktarı 3.849 tondan fazla idi. Bunun yanında itlaf edilen çekirge miktarı, mevcut çekirgenin % 80'ne tekabül ediyordu. Isparta'da ortaya çıkan çekirge tarafından zirai

³⁸ BOA. DH. İUM. Dos.56, no. 34. Lef. 1-2.

³⁹ Aynı Belge, Lef. 3-4.

⁴⁰ Aynı Belge, Lef. 5.

⁴¹ Aynı Belge, Lef. 6.

⁴² Aynı Belge, Lef. 9.

⁴³ BOA. DH. İUM. Dos. E-32, no. 87.

mahsullerin % 30'u da telef edilmişti. Daha sonra Karahisar-ı Sahip ile Burdur ve Dinar'dan uçkun olarak gelen çekirgeler tarafından mahsuller sarılmış ve bu nedenle mahsullerde meydana gelen zarar % 60'a çıkmıştır⁴⁴.

C. Burdur'da Meydana Gelen Çekirge İstilaları

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Burdur Sancağı'nda da çekirge istilası meydana geldiği bilinmektedir. Burdur Sancağı'na bağlı olan İrle (Yeşilova) Kazası'nın Niyazlar ve Değirmen köyleri ile Tefenni Kazası'nın Kerim Köyü'nde çok miktarda çekirge ortaya çıkmıştı. İrle ve Tefenni kazalarının yöneticileri tarafından çekirgelerin ortadan kaldırılması konusunda köylere gerekli emirler verilmişti. Burdur Sancağı tarafından Süvari Zaptiye Çavuşlarından Ali Ağa, çekirgenin telef edilmesi işi ile görevlendirilmişti. Bunun yanında çekirgenin ortaya çıktığı köylerden önemli miktarda amele, çekirgenin yok edilmesi işine sevk edilmişti. Bunun neticesinde çekirgeler itlaf edilmiş ve açılan kuyulara gömülmüştü. Çekirge istilasına uğrayan köylerin mahsulleri de zarar ve ziyan görmeden bu afetten kurtarılmıştı. Meydan gelen çekirge istilası hakkında, İrle Kaza Meclisi tarafından 10 Haziran 1866 tarihinde bir mazbata hazırlanmış ve Burdur Sancağı'na gönderilmiştir⁴⁵. Burdur Sancağı da bu konu hakkında 24 Haziran 1866 tarihinde Konya Vilayeti'ne bilgi vermiştir⁴⁶. Konya Vilayeti tarafından da 28 Haziran 1866 tarihinde, Burdur Sancağı'nın İrle Kazası ile Tefenni Kazası köylerinde meydana gelen çekirge istilası hakkında, Sadaret haberdar edilmiştir⁴⁷. Meydana gelen çekirge istilasının ortadan kaldırılması ve halka ait mahsul-lerin zarar görmemesi Sadaret'te memnuniyet yaratmıştır. Daha sonra bu olay Sadaret tarafından 6 Temmuz 1866 tarihinde Meclis-i Vâlâ-i Ahkâm-ı Adliye'ye de bildirilmiş ve konu burada da görüşülmüştür. Ayrıca Sadaret tarafından 17 Temmuz 1866 tarihinde Meclis-i Vâlâ-i Ahkâm-ı Adliye'de yapılan görüşme ile ilgili olarak, Konya Vilayeti'ne bilgi verilmiştir⁴⁸.

1915 yılında da Burdur'un Tefenni Kazası'nın Karamanlar Köyü'nde çekirge afeti meydana gelmişti. Bu arada teselli bedelini takdir etmede temel olmak üzere, çekirgenin meydana getirdiği hasarı tespit etmek için, aşar vergi kâtipleri Tefenni'nin Karamanlar Köyü'ne gelmişti. Köye gelen aşar vergi kâtipleri meydana gelen hasarı tespit edecek mesleki kabiliyete sahip değillerdi. Aşar vergi kâtipleri döndükten sonra, iki defa daha köy çekirge baskınına maruz kalmıştı. Bunların mahsule verdiği zarar görevliler tarafından dikkate alınmamıştı. Takdir edilen teselli bedeli de çok az olmuştu. Bunun üzerine Karamanlar Köyü adına köy muhtarı Mahmut tarafından 29

⁴⁴ BOA. DH. İUM. Dos. E-17, no. 1.

⁴⁵ BOA. MVL. Dos. 722, no.51. Lef. 1.

⁴⁶ Aynı Belge, Lef. 2.

⁴⁷ Aynı Belge, Lef. 3.

⁴⁸ Aynı Belge, Lef. 4.

Ağustos 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bir telgraf gönderilmiştir. Bu telgrafta “Hâsılâtın vukuf erbabı tarafından tekrar keşfedilmesi ve bunlar tarafından ortaya konacak gerçek duruma göre tespit edilen teselli miktarının düzeltilmesi, meydana gelen hasardan dolayı tohumluk ve yemeklik ihtiyacı olan halkın, bu ihtiyaçlarının giderilmesi” talep edilmiştir⁴⁹. Dâhiliye Nezareti de 29 Ağustos 1916 tarihinde Konya Vilayeti'ne, Karamanlar Köyü Muhtarı Mahmut'un talebini bildirmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılmasını istemiştir⁵⁰.

Yine 1915 yılında Burdur'un Ovacık, Barı, Döğ'er ve Ambar köyleri de bir yıl önce tohum bırakan çekirgenin afetine maruz kalmıştı. Çekirge tarladaki hâsılâtın önemli bir kısmını telef etmişti. Bu kötü duruma rağmen halktan hâsılâtın dört misli öşür talep edilmişti. Yetkililer tarafından köylerde meydana gelen zarar konusunda keşif yapılmış ise de köylerin büyük bir kısmı tamamen görülmemişti. Keşif yetkilileri tarafından görülen köyler de tam manası ile incelenmemişti. Bu durum köy muhtarları tarafından Konya Vilayeti'ne ve Burdur Mutasarrıflığı'na bildirildiği halde, bir netice alınmamıştı. Bu arada çekirge artığı olan hâsılât tarlada duruyordu. Burdur Mutasarrıflığı tarafından da hâsılât artığının ortadan kaldırılması konusunda köylere emir verilmişti. Tahsis olunan öşrün de tamamen alınacağı köylere bildirilmişti. Bu arada Burdur'un Kovacık Köyü Muhtarı Yusuf, Barı Köyü Muhtarı Hüseyin, Döğ'er Köyü Muhtarı Hacı Ömer ve Ambar Köyü Muhtarı Ali tarafından 10 Eylül 1915 tarihinde Burdur'dan Dâhiliye Nezareti'ne bir telgraf çekilmiştir. Bu telgrafta, “Harcı köy halkı tarafından verilmek üzere bir memur tayin edilmiş olduğu ve bu memurun köylerde yapacağı çalışma sonunda ortaya çıkacak duruma göre hareket edileceği konusunda” bilgi verilmiştir⁵¹. Dâhiliye Nezareti de 12 Eylül 1915 tarihinde Konya Vilayeti'nden, Kovacık Köyü Muhtarı Yusuf ve arkadaşları tarafından verilen bilginin incelenmesini ve bu konuda gerekli işlemin yapılmasını istemiştir⁵².

1915 yılının son aylarında Burdur ve Isparta Livaları, Uşak ve Denizli'den gelen çekirgelerin bıraktıkları tohumlar ile doluydu. Burdur Sancağı'nda çekirge tohumlarının yayıldığı saha 80 bin dönümü geçiyordu. Arazinin her metre karesinde elli ile seksen arasında çekirge yüksüğü⁵³ mevcuttu. Konya Vilayeti, bu afetin ortadan kaldırılması için birkaç defa Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden tahsisat talebinde bulunmuştu. Ancak Konya Vilayeti merkezi yönetimden 170 bin kuruş miktarında bir tahsisat alabilmişti. Bu-

⁴⁹ BOA. DH. İUM. Dos. 7-1, no.11, Lef. 1.

⁵⁰ Aynı Belge, Lef. 2.

⁵¹ BOA. DH. İUM. Dos. 7-1, no. 16, Lef. 1.

⁵² Aynı Belge, Lef.2.

⁵³ Yüksük; Çekirgenin yeraltına gömdüğü yumurta torbasıdır. Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü*, Cilt; XI. Ankara 1993, s.4328.

nun yanında memlekette çekirge tohumu toplayacak insan bulunmuyordu. Ot yakacak gaz da yoktu. Çekirge tohumları bazı yerde taşlar içinde bulunuyordu. Taşları sabanla sürmek sureti ile açarak, tohumları toplamak da mümkün değildi. Bu arada bir yıl önce Aydın Vilayeti'ne çekirge tahsisatından 20 bin lira verilmişti. Bu nedenle Konya Vilayeti 13 Aralık 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, gelecek yılın ziraatını temin etmek için gayretle çalışıldığı halde, vilayeti tehlike altında tutan bu afetin ortadan kaldırılması için Isparta ve Burdur livaları adına, 4 bin liralık çekirge tahsisatı gönderilmesini talep etmişti⁵⁴. Konya Vilayeti'nin bu talebi 15 Aralık 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti tarafından, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bildirilmiş ve bu konuda gerekli işlemin yapılması istenmişti⁵⁵. Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin 1915 yılı bütçesindeki Muzır Hayvanların İtlafı Tahsisatı'nda cüzi miktarda bir para kalmıştı. Bu nedenle Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından Meclis-i Mebusan'dan ek tahsisat talep edilmişti. Ticaret ve Ziraat Nezareti 21 Aralık 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne, talep edilen ek tahsisatın tasdik edilmesinden sonra, Konya Vilayeti'ne çekirge tohumlarının itlaf edilmesi için imkân nispetinde tahsisat gönderileceği konusunda bilgi vermiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti, Dâhiliye Nezareti'nden çekirge tohumlarının toplanması ve itlaf edilmesi için gerekli olan teşkilat ve tertibatın şimdiden hazır edilmesini ve tohum saklı olan toprakların da kazılmasını istemiştir⁵⁶. Dâhiliye Nezareti de 25 Aralık 1915 tarihinde Konya Vilayeti'ne, çekirge tohumlarının toplanması ve itlaf edilmesi için bir miktar daha tahsisat verilmesine karar verildiğini bildirmiştir. Ayrıca Dâhiliye Nezareti, çekirgenin itlaf edilmesi konusunda yapılması gerekli olan çalışmalarla ilgili olarak Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin yapmış olduğu talebi Konya Vilayeti'ne iletmiştir⁵⁷.

Burdur ve Tefenni cihetinde çekirge tohumlarının bulunduğu arazinin sürdürülmediği ve çekirge tohumlarının da toplatılmadığı konusunda, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bir ihbar yapılmıştı. Ticaret ve Ziraat Nezareti de 9 Ocak 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, bu konuda kusurları görülen kişilerin şiddetli bir şekilde cezalandırılmalarını talep etmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından Burdur Mutasarrıflığı'na çekirge tohumu ile çekirge sürfelerinin toplanması ve itlaf edilmesi çalışmasında, kadın ve ihtiyarlar gibi mükellef olmayan kişilerden de istifade edilmesi konusunda talimat verilmiştir. Bu konuda Ticaret ve Ziraat Nezareti, Dâhiliye Nezareti'ne de bilgi vermiş ve Burdur Mutasarrıflığı'na tebligat yapılarak, neticesinin bildirilmesini istemiştir⁵⁸.

⁵⁴ BOA, DH, İUM, Dos.56, no.16, Lef. 1.

⁵⁵ Aynı Belge, Lef. 2.

⁵⁶ Aynı Belge, Lef. 3.

⁵⁷ Aynı Belge, Lef. 4.

⁵⁸ Aynı Belge, Lef. 5.

Bu arada yerel yönetimler tarafından Beyşehir'de 7,056.5 ton, Isparta Livası'nın Karaağaç Kazası'nda 6,479.15 ton ve Tefenni ile Burdur'da 24,754.2 ton ve toplam 38,289.85 ton çekirge tohumu toplanmış ve itlaf edilmiştir. Ayrıca çekirge tohumu bulunan mahallerden 10 bin dönüm miktarında bir yer saban ile sürdürülmüştür. Yapılan bu çalışmaları Konya Vilayeti, Dâhiliye Nezareti bildirmiş ve tahsisat talebini tekrarlanmıştır⁵⁹. Konya Vilayeti'nin vermiş olduğu bu bilgi ve tahsisat talebi, Dâhiliye Nezareti tarafından 9 Ocak 1916 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne iletilmiştir⁶⁰. Dâhiliye Nezareti 11 Ocak 1916 tarihinde de Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne, çekirge tohumlarının toplanması ve itlaf edilmesi konusunda Burdur Mutasarrıflığı'nın bir kusuru olmadığını ve bu konuda yapılan ihbarın asılsız olduğunu bildirmiş, Isparta ve Burdur sancakları için istenilen tahsisatın acil olarak gönderilmesini bir defa daha talep etmiştir⁶¹. Bunun üzerine Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından 3 bin liralık tahsisat, Konya Vilayeti'ne gönderilmiş ve bu konuda 29 Ocak 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bilgi verilmiştir⁶².

1916 yılının ilkbahar mevsiminde Burdur'da çekirge afeti tekrar zuhur etmiştir. Bunun üzerine 13-16 Mart 1916 tarihlerinde Burdur Kazası'nda 145,779.5 ton çekirge tohumu toplanmış ve imha edilmiştir. Ayrıca 1.085 dönüm çekirgeli arazi sürdürülmüştür. Tefenni Kazası'nda da 62,045.8 ton çekirge tohumu toplanmış ve imha edilmiştir. Yine Tefenni Kazası'nda 5.150 dönüm çekirgeli arazi sürdürülmüştür. 28 Mayıs 1916 tarihinden Haziran 1916 tarihinin ilk yarısına kadar da, Burdur Livası'nda mükellef ve mükellef olmayan amele ile amele taburu tarafından, ayrıca çinkolu su yöntemi ile toplam 2.419,7 ton çekirge itlaf edilmiştir. Burdur Livası'nda çekirge ile mücadele yapıldığı sırada, Denizli ve Garbi Karaağaç yönünden uçkun halinde Burdur'un Döğler ve Hacılar köyleri civarına ve Tefenni'nin Gölhisar Nahiyesi'nin yirmi kadar köyüne yoğun miktarda çekirge geliyordu. Bu çekirgeler bölgedeki ekili araziye zarar veriyordu. Çekirgeler tohum da bırakıyorlardı. Bu konuda Konya Vilayeti tarafından 13 Haziran 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bilgi verilmiştir⁶³.

1917 yılında da Burdur Livası'nda bulunan çekirgelerin imha edilmesi konusunda gerekli çalışmanın yapılmadığına dair bir iddia ortaya çıkmıştı. Bu konu Konya Vilayeti tarafından da haber alınmıştı. Bunun üzerine Konya Vilayeti tarafından çekirgelerin imha edilmesi için gerekli çalışma yapılmazsa ve mevsimin gelmesinde bu bölgede çekirge zuhur ederse, buna

⁵⁹ Aynı Belge, Lef. 6.

⁶⁰ Aynı Belge, Lef. 7.

⁶¹ Aynı Belge, Lef. 8.

⁶² Aynı Belge, Lef. 9.

⁶³ BOA. DH. İUM. Dos. E-17, no. 1.

meydan veren memurların derhal ilişkilerinin kesileceği Burdur Livası'na tebliğ edilmişti. Ancak bir önceki yıl Konya Vilayeti'ne gelen çekirgelerin bir kısmının Denizli ile Konya'ya komşu olan diğer vilayet ve livalardan geldiği tespit edilmişti. Bunun için Konya Vilayeti 17 Mart 1917 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, bu yılda böyle bir çekirge istilasına maruz kalmamak üzere, tohumların şimdiden toplanması ve imha edilmesi için icap eden vilayet ve livalara tebligat yapılmasını istemiştir⁶⁴. Konya Vilayeti'nin bu talebi Dâhiliye Nezareti tarafından 18 Mart 1917 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bildirilmiş ve bu konuda icap eden işlemin acele olarak yapılması talep edilmiştir⁶⁵.

1917 yılının ilkbahar mevsiminde Burdur'da bir çekirge istilası daha meydana gelmiştir. Çekirgenin itlaf edilmesinde istihdam edilecek ahali azdı. Bunun için Antalya-Burdur yönünde çalışan Alanya Amele Bölüğü'nden çekirge itlafında istifade edilmesi düşünülmüştür. Ancak Alanya Amele Bölüğü çekirge itlafı için Antalya'ya nakledilmişti. Ayrıca Antalya'da Bucak Amele Taburu ile nizami askerler bulunuyordu. Burdur ise bu gibi imkânlardan mahrumdu. Bu nedenle Burdur Mutasarrıflığı tarafından, Antalya'da bulunan Alanya Amele Bölüğü'nün Burdur'a iade edilmesi mümkün olmadığı takdirde, en yakın bir mahalden başka bir amele bölüğünün veya bir müfreze askerinin Burdur'a gönderilmesi Konya Vilayeti'nden talep edilmiştir. Burdur Mutasarrıflığı'nın bu talebini Konya Vilayeti 21 Nisan 1917 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir⁶⁶. Dâhiliye Nezareti de 22 Nisan 1917 tarihinde bu konu hakkında Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bilgi vermiş ve gerekli işlemin acil bir şekilde yapılmasını istemiştir⁶⁷.

Aynı dönemde Başkumandanlık Vekâleti, çekirge itlafı için askeri birliklerden ve amele taburlarından içinde bulunulan harp şartları ile ülkenin karşı karşıya bulunduğu durumun müsaadesi nispetinde yardım yapılması konusunda, ordu kumandanlıklarına ve icap eden mahallere talimat vermiştir. Başkumandanlık Vekâleti bu konu hakkında Ticaret ve Ziraat Nezareti'ni de bilgilendirmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti de, Başkumandanlık Vekâleti'nin talimatı hakkında Konya Vilayeti'ne bilgi vermiştir. Yine bu konuda Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından 26 Nisan 1917 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bilgi verilmiştir⁶⁸. Dâhiliye Nezareti de 28 Nisan 1917 tari-

⁶⁴ BOA. DH. İUM. Dos.E-29, no.134. Lef. 1; Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemî (DH. ŞFR.)*, Dos.538, no. 52.

⁶⁵ BOA. DH. İUM. Dos.E-29, no.134. Lef. 2.

⁶⁶ BOA. DH. İUM. Dos.E-32, no.40. Lef. 1.

⁶⁷ Aynı Belge, Lef. 2.

⁶⁸ Aynı Belge, Lef. 3.

hinde, Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından verilen bu bilgiyi, Konya Vilayeti'ne aktarmıştır⁶⁹.

Yapılan çalışmalar neticesinde Konya Vilayeti'nde mevcut olan çekirge tohumları toptan imha edilmişti. 16 Haziran 1917 tarihinde Köyceğiz cihetinden bir alay çekirge üç kol halinde gelerek, Burdur'un Gölhisar Nahiyesi üzerinden Denizli'nin Acıpayam cihetine gitmişti. Burdur Mutasarrıflığı, çekirgelerin tohum bıraktıkları mahallerin tespit edilmesini mülhakata tebliğ etmişti. Bu konuda Burdur Mutasarrıflığı tarafından, Konya Vilayeti'ne bilgi verilmişti. Bunun üzerine Konya Vilayeti de 18 Haziran 1917 tarihinde, üç yıldan beri uğraşarak ortadan kaldırılan çekirgelerin tekrar zuhur etmesi halinde, gelecek yılın hâsılatını tehdit edeceğinden, bu duruma meydan vermemek için Denizli Livası'nda bulunan çekirgelerin acele olarak imha edilmesini, Dâhiliye Nezareti'nden istemiştir⁷⁰. Dâhiliye Nezareti de 19 Haziran 1917 tarihinde Menteşe Mutasarrıflığı'ndan, çekirgelerin acele olarak imha edilmesini ve civar mahallere zarar vermemesi için gerekli işlemin yapılmasını talep etmiştir. Dâhiliye Nezareti tarafından Konya Vilayeti'ne de, Menteşe Mutasarrıflığı'na çekirgelerin imha edilmesi konusunda gerekli tebligatın yapıldığı konusunda bilgi verilmiştir⁷¹.

D. Antalya'da Meydana Gelen Çekirge İstilaları

1870 yılının başında Antalya (Teke) Sancağı'nda çekirge istilası meydana gelmiş ve bu afet uzun süre devam etmişti. Meydana gelen çekirge afeti Antalya halkının ekonomik ve sosyal hayatında önemli miktarda hasar doğmasına sebep olmuştu. Bilhassa çekirge istilası Antalya halkının fakir düşmesine yol açmıştı. Halk günlük ihtiyaçlarını karşılamak için ev eşyalarını, çiftçilerde ziraat aletlerini satmışlardı. Hatta çiftçilerden bir kısmı başka yerlere göç etmişlerdi. Bunun yanında çekirge istilası meydana gelmeden evvel, Antalya Sancağı'nın öşür geliri yetmiş yük⁷² kuruştan fazla olmasına rağmen, çekirge istilası başladığından beri bu gelir yarı yarıya düşmüştü. Ayrıca daha önceki yıllarda Antalya'dan 1.500.000 kile zahire ihraç edilmekte iken, 1880 yılında Antalya'ya 150.000 kile zahire ithal edilmişti⁷³.

1879 yılında Antalya Mutasarrıflığı tarafından, memleketi çekirge belâsından kurtarmak için çalışma başlatılmıştı. Antalya'nın her tarafına görevli memurlar ile redif zabıtları gönderilmişti. Bu görevlilerin çalışmaları sonunda önemli miktarda çekirge telef edilmişti. Ancak Antalya'ya komşu olan mahallerden uçkun olarak gelen çekirgeler, livanın her tarafına yayılmıştı. Sahilde bulunan ekili araziler bu afetten kurtarılmasına rağmen, yay-

⁶⁹ Aynı Belge, Lef. 4.

⁷⁰ BOA. DH. İUM. Dos.E-34, no. 58. Lef. 1.

⁷¹ Aynı Belge, Lef. 2.

⁷² Yük; Beş yüz bin kuruş meblağ. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul 1989, s. 1565

⁷³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), *Şûra-yı Devlet Belgeleri (ŞD.)*, Dos. 2440, no.1, Lef. 1.

laldaki ekili araziler çekirge istilasından zarar görmüştü. Ayrıca çekirgeler bu mahallere külliyatlı miktarda tohum bırakmıştı. Bunun üzerine Antalya Mutasarrıflığı tarafından, 1880 yılının ilkbahar mevsiminde görevli memurlar gönderilerek çekirge tohumlarının toplanması ve telef edilmesi konusunda mahalli yöneticilere talimat verilmişti. Çekirgenin meydana getireceği hasarının önüne geçilebilmesi ve bu konuda ahalden istifade edilebilmesi için Antalya Sancağı'nın 500.000 kuruş miktarından bir paraya ihtiyacı vardı. Çünkü Antalya yerel yöneticileri, icap eden mahallerde komisyonlar teşkil edilerek bir kıyye çekirge tohumu getirene bir kuruş miktarında ücret vermeyi planlıyordu. Bu suretle de çekirge tohumunun toplanacağı ve imha edileceği hesaplanıyordu⁷⁴.

Antalya Sancağı çekirge tohumunun itlafı hakkındaki düşüncesini ve para talebini Dâhiliye Nezaretî'ne bildirmişti. Antalya Sancağı'nın bu talebi Dâhiliye Nezaretî'nce 28 Eylül 1880 tarihinde Maliye Nezaretî'ne iletilmiştir⁷⁵. Ancak birkaç yıl önce Saruhan ve Karesi sancaklarının bazı mahallerinde çekirge zuhur etmişti. Maliye Nezaretî de çekirgenin bıraktığı tohumun imha edilmesi için, Saruhan ve Karesi sancaklarına belli bir miktar para harcama yapabilmeleri için izin vermişti. Buna rağmen bu bölgedeki çekirge yayılmasının önü alınmamıştı. Hatta çekirgeler zaman içinde etrafa yayılmaya başlamıştı. 1880 yılında da Hüdavendigâr, Konya, Aydın ve Adana vilayetleri ile Şehremanetî'nin ekseri mahallerinde çekirgenin yayıldığı tespit edilmişti. Bu nedenden dolayı Maliye Nezaretî, Antalya Sancağı'nın para talebine olumlu bakmamıştır. Maliye Nezaretî tarafından 5 Ekim 1880 tarihinde Dâhiliye Nezaretî'nden, çekirge afetinin önüne geçmek için, bu afetin görüldüğü bütün mahallerde Ticaret ve Ziraat Nezaretî tarafından gerekli tedbirin alınması konusunda talepte bulunulmuş ve bu konuda yapılan çalışmalarla ilgili bilgi istenmiştir⁷⁶.

Dâhiliye Nezaretî de 13 Ekim 1880 tarihinde, Antalya Sancağı'nın para talebi ve Maliye Nezaretî'nin bu konudaki düşüncesi hakkında, Ticaret ve Ziraat Nezaretî'ne bilgi vermiştir. Para karşılığı çekirge itlafında çalışılması düşüncesinin halk tarafından bilinmesi halinde, parasız kimsenin çekirge mükellefliliğine sevk edilmesinin mümkün olmayacağı gerekçesi ile Ticaret ve Ziraat Nezaretî, Antalya Sancağı'nın para talebine karşı çıkmıştır. Ayrıca Ticaret ve Ziraat Nezaretî, çekirge ve çekirge tohumunun imha edilmesinde, çekirge zuhur eden mahal ile bu mahallin bir iki saat civarında bulunan mahaller ahalsinin mükellef tutularak çalıştırılmasını istemiştir. Bunun yanında çekirge ve çekirge tohumunun itlaf edilmesi ve bu konuda halkın

⁷⁴ Aynı Belge, Lef. 1.

⁷⁵ Aynı Belge, Lef. 2.

⁷⁶ Aynı Belge, Lef. 3.

mükelleflığı konusunda Ticaret ve Ziraat Nezareti'nce genel bir talimat hazırlanmış ve Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir⁷⁷. Bununla birlikte Konya havalisini işgal etmiş olan çekirgelerin imha edilmesi için vilayet merkezinde de bir komisyon teşkil edilmiştir. Bu komisyon tarafından da çekirge ve çekirge tohumunun ortadan kaldırılması için bir talimat hazırlanmış ve 6 Ocak 1881 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Konya Vilayeti tarafından hazırlanmış olan talimatın uygulanmasına başlanmasına rağmen, çekirgenin yayılması önlenememiştir. Bu arada talimatta da gösterildiği üzere, çekirge ve çekirge tohumunun ortadan kaldırılması hususunda subaylardan da yararlanılması gerekiyordu. Ayrıca civar vilayetlerden uçkun olarak gelen çekirgenin, gelmesinin önlenmesi icap ediyordu. Bu konularda Konya Vilayeti tarafından Dâhiliye Nezareti'nden talepte bulunulmuştur. Dâhiliye Nezareti de Konya Vilayeti'nin bu talebini 22 Ocak 1881 tarihinde Sadaret'e iletmiştir⁷⁸.

Maliye Nezareti de 16 Ocak 1881 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, çekirgenin imha edilmesi konusunda yapılan çalışmalarla ilgili bilgi talebinde bulunmuştur⁷⁹. Maliye Nezareti'nin bu talebi hakkında Dâhiliye Nezareti tarafından 18 Ocak 1881 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bilgi verilmiştir. Ancak Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından, çekirge ve çekirge tohumunun ortadan kaldırılması konusunda yapılan çalışmalarla ilgili olarak, daha önce Maliye Nezareti'ne bilgi verilmişti. Bunun için Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından 5 Şubat 1881 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne, çekirge ve çekirge tohumunun ortadan kaldırılması konusunda yapılan çalışmalarla ilgili olarak Maliye Nezareti'ne bilgi verildiği konusu iletilmiştir⁸⁰.

Bunun yanında Dâhiliye Nezareti'nce, Antalya Sancağı'nı istila etmiş olan çekirgenin ortadan kaldırılması yolunda bazı tedbirleri içeren ve Antalya Sancağı tarafından kaleme alınan tahrirat ile Maliye ile Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin bu konudaki yazıları Sadaret'e gönderilmiştir. Sadaret de, Dâhiliye Nezareti'nden gelen evrakı, Şura-yi Devlet'e havale etmiştir. Sadaret'ten gönderilen evrak, 7 Şubat 1881 tarihinde Şura-yi Devlet'te görüşülmüştür. Burada yapılan görüşmede, Antalya Sancağı'nın ödenek talebi uygun görülmemiştir. Bunun yanında çekirgenin itlaf edilmesi konusunda ahalinin mükellefiyetini esas alan ve Konya Vilayeti tarafından hazırlanmış olan talimata uygun hareket edilmesi istenmiştir. Ayrıca Şura-yi Devlet tarafından bu talimatın Hüdavendigâr, Aydın, Adana vilayetleri ile Şehremaneti'ne de gönderilmesi ile birlikte, ihtiyaten sair vilayetlere de tavsiye

⁷⁷ Aynı Belge, Lef. 4.

⁷⁸ Aynı Belge, Lef. 7-8.

⁷⁹ Aynı Belge, Lef. 5.

⁸⁰ Aynı Belge, Lef. 6.

edilmesi üzerinde durulmuştur. Ancak talimatta gösterilen beygir ücreti ile bez tutarı gibi bazı harcamaların mahalleri genel menafi sandığı sermayesinden sarfı lazım geleceğinden, şayet bu sandıklarda para mevcut değilse, bu yolda vuku bulacak sarfiyat ileride tahsil edilerek yerine konulmak üzere, mahalleri belediye sandıklarından ödenmesi ve bu konu hakkında Maliye Nezareti'ne bilgi verilmesi istenmiştir⁸¹.

1915 yılında da Antalya'da çekirge istilası meydana gelmişti. Bunun üzerine burada yaşayan kadın ve çocuklara da Çekirge Nizamnamesi gereğince, mükellefiyet teşmil edilmiş ve çekirge tohumunun toplanmasına önem verilmişti. Bunun neticesinde de 300 tona yakın çekirge tohumu toplanmıştı. İcra edilen özel takibat neticesinde geri kalan çekirge tohumlarının da toplanmasına devam ediliyordu. Ancak Antalya'ya komşu olan Burdur ile Tefenni çevresinde önemli miktarda çekirge tohumu olduğu halde, yerel yönetimler tarafından bunların ortadan kaldırılması için gerekli çalışma yapılmıyordu. Ayrıca bu bölgede mükellefiyet içinde olan kadın ve çocuklar da, mükellefiyette istisna edilmişlerdi. Bunun için tohum toplayacak kimse bulunmuyordu. Antalya Mutasarrıflığı da, bu konular hakkında Dâhiliye Nezareti'ne bilgi vermiştir. Bunun yanında çekirge tohumu toplanması konusunda Burdur ile Tefenni çevresinde gerçekleştirilecek olan çalışmanın, Antalya'yı da önemli ölçüde alakadar ettiğini bildirmiştir. Antalya Mutasarrıflığı'nın vermiş olduğu bu bilgiler Dâhiliye Nezareti tarafından 7 Mart 1916 tarihinde, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne iletilmiş ve gerekli işlemin yapılması istenmiştir. Bu konu hakkında Dâhiliye Nezareti, Konya Vilayeti'ne de bilgi vermiştir. Ayrıca Konya Vilayeti'nden icra edilecek takibatın neticesi hakkında malumat verilmesini talep etmiştir⁸².

Bunun yanında Antalya'nın Milli Nahiyesi'nin Elisazı Köyü'nde de çekirge sürfelerinin yayılmaya başladığı görülmüştü. Burdur Mutasarrıflığı tarafından, bunların imha edilmesi hakkında Antalya Mutasarrıflığı'ndan talepte bulunulmuştu. Burdur Mutasarrıflığı'nın bu konuda vermiş olduğu bilgi hakkında, Konya Vilayeti'nce 27 Mart 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti haberdar edilmiştir⁸³. Dâhiliye Nezareti de 29 Mart 1916 tarihinde Antalya Mutasarrıflığı'ndan, çekirge sürfelerinin imha edilmesi konusunda gerekli tedbirin alınmasını istemiştir⁸⁴.

Antalya Sancağı'na bağlı Korkuteli Kazası'nda zuhur eden çekirge istilasını önlemek üzere, amele taburu ile köylerde bulunan on yaşından yukarı olan kız ve erkekler çekirgeleri telef etmekle mükellef tutulmuştu. Kadın-

⁸¹ Aynı Belge, Lef. 9-11.

⁸² BOA. DH. İUM. Dos.E-101, no.1

⁸³ BOA. DH. İUM. Dos.56, no.25. Lef.1.

⁸⁴ Aynı Belge, Lef.2.

larda yiyeceklerini geceleri hazırlayarak, her gün sabah çekirge itlafına sevk edilmişti. Antalya'nın merkezinden gönderilen mükellef amele de, mükelleflik görevini yerine getirdikten sonra, ücretli olarak çalıştırılıyordu. Bunun için çekirgelerin işgali altında bulunan sahalar bir dereceye kadar sınırlandırılmıştı. Yerel yönetim tarafından burada bulunan çekirgelerinde toptan imha edilmesi düşünülüyordu. Ancak Korkuteli Kazası'na komşu olan Burdur'un Tefenni, Ağlasun ve Bucak havalisinde bulunan külliyatlı miktardaki çekirge sürfeleri, Korkuteli havalisindeki ekinlere zarar verme temayülü gösteriyordu. Bu durumda Korkuteli halkını önemli derecede endişeye sevk ediyordu. Bunun üzerine Antalya Mutasarrıflığı tarafından 17 Mayıs 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, bu çekirgelerin itlaf edilmesi konusunda Burdur Mutasarrıflığı'na gerekli emrin verilmesi talep edilmiştir⁸⁵. Antalya Mutasarrıflığı'nın bu talebi Dâhiliye Nezareti'nce 20 Mayıs 1916 tarihinde Konya Vilayeti'ne bildirilmiş ve çekirge sürfelerinin ortadan kaldırılması için gerekli işlemin yapılması istenmiştir⁸⁶.

II. AMELE TABURLARI

Osmanlı Devletinin son döneminde çekirge ile yapılan mücadelede mahalli iş gücünün yetersiz kaldığı hallerde, yerel yönetimler tarafından merkezi yönetimden yardım talebinde bulunulmuştur. Bunun yanında çekirge ile yapılan mücadelede ordu birliklerinden ve bilhassa amele taburlarından azami ölçüde istifade edilmiştir. 1910'lu yılların başında da Osmanlı topraklarında çekirge istilası meydana gelmiş ve bu istila beş altı yıl sürmüştü. Ancak son birkaç yıl içinde bunlarla ciddi şekilde mücadele edilmeye başlanmıştı. Yalnız çekirge ile yapılan mücadele ülkenin her tarafında aynı zamanda başlamamıştı. Bu durumda çekirge afetinin önünün alınmasına engel olmuştu. Çekirge afetinin önlenememesi neticesinde, çekirgeler Anadolu'nun önemli bir kısmını istila etmeye başlamıştı. Bilhassa çekirgeler, Menteşe, Urfa, Karesi, Kütahya, Karahisar-ı Sahip, Antalya ve Zor livalarıyla, Aydın, Konya ve Halep vilayetlerinde önemli miktarda yayılarak, çiftçilerin önemli bir emek ve fedakârlık mukabilinde yetiştirdikleri mahsulü mahvetmişlerdi. Bu durum ise çiftçilerde ziraat yapmak için heves ve arzu bırakmamıştı. Bunun yanında bazı yerlerde çekirgenin ortadan kaldırılması konusunda yerel yönetimler tarafından yeteri kadar gayret gösterilmiyordu. Bunun üzerine Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından 11 Ocak 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, görevlilerin çekirge ile yapılacak olan mücadelede, görevlerini gereği gibi yerine getirmeleri lüzumu ifade

⁸⁵ BOA. DH. İUM. Dos.56, no.33. Lef.1

⁸⁶ Aynı Belge, Lef.2.

edilmiş, bu mücadelede kusurları görülenlerin görevlerinden azledilecekleri ve şiddetli şekilde cezalandırılacakları belirtilmiştir⁸⁷.

Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde de Harbiye Nezareti'nin iştirak etmesi ile çekirgenin ortadan kaldırılması konusunda çalışma yapmak üzere özel bir komisyon teşkil edilmiştir. Başkumandanlık Vekâleti tarafından da çekirgenin telef edilmesinde çalıştırılmak üzere önemli miktarda amele taburu görevlendirilmiştir. Çekirge itlafı ile görevlendirilmiş olan amele taburları arasında Manisa, Urla, Aydın, Isparta ve Akçaşehir taburları ile Adapazarı Menzili'nden iki tabur, Dördüncü Ordu ile Beşinci Ordu'dan ikişer tabur bulunmaktadır. Bu konu hakkında Başkumandanlık Vekâleti tarafından 9 Ocak 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bilgi verilmiştir⁸⁸. Dâhiliye Nezareti de 13 Ocak 1916 tarihinde, İstanbul, Adana, Ankara, Aydın, Bağdat, Beyrut, Halep, Hüdevendigâr, Diyarbakır, Suriye, Sivas, Kastamonu, Konya, Elazığ ve Musul vilayetlerine, Urfa, İzmit, Bolu, Zor, Karesi, Kudüs, Menteşe, Niğde, İçel, Teke, Karahisar-ı Sahip, Kayseri, Kütahya, Kale-i Sultanî ve Eskişehir mutasarrıflarına bir telgraf gönderilmiştir. Bu telgrafta; "Çekirge ile yapılan mücadelede kusurları görünen memurların şiddetli şekilde cezalandırılacakları, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nde Harbiye Nezareti'nin de iştirak etmesi ile çekirgenin ortadan kaldırılması konusunda çalışma yapmak üzere özel bir komisyon teşkil edildiği ve Başkumandanlık Vekâleti'nce çekirge itlafı için önemli miktarda amele taburu görevlendirildiği ifade edilmiş, bütün mülkiye memurları tarafından keyfiyetin nazar-ı dikkatte tutulması lüzumu ehemmiyetle tebliğ edildiği" bildirilmiştir⁸⁹.

Osmanlı topraklarının muhtelif kısımlarında çekirge zuhur etmesi üzerine, bunların itlaf edilmesi için Harbiye Nezareti tarafından görevlendirilen amele taburlarının hangi mahallerde buldukları ve bunların hangi muntakaya sevk edileceklerine dair bir de cetvel hazırlanmıştır (Tablo;1)⁹⁰.

Tablo I: Amele Taburlarının Gönderildiği Mahaller.

<i>Tahsis Edilen Taburlar</i>	<i>Taburların Bulunduğu Mevki</i>	<i>Taburların Gideceği Mahaller</i>
<i>Birinci Tekfurdağı Taburu</i>	<i>Gelibolu</i>	<i>Karesi</i>
<i>Kırk Kilise Taburu</i>	<i>Gelibolu</i>	<i>Kütahya</i>
<i>Üçüncü Kale Taburu</i>	<i>Biga</i>	<i>Afyonkarahisar</i>
<i>Isparta Taburu</i>	<i>Burdur</i>	<i>Burdur ve Isparta</i>
<i>İkinci Çanakkale Taburu</i>	<i>Gelibolu</i>	<i>Denizli</i>
<i>İkinci Kütahya Taburu</i>	<i>Adapazarı</i>	<i>Denizli</i>

⁸⁷ BOA. DH. İUM. Dos. 56, no. 23. Lef. 1.

⁸⁸ Aynı Belge, Lef.2.

⁸⁹ Aynı Belge, Lef.3.

⁹⁰ BOA. DH. İUM. Dos.56, no. 24. Lef. 9.

<i>Dimatoka İnşaat Taburu</i>	<i>Gelibolu</i>	<i>Aydın</i>
<i>Nif Taburu</i>	<i>Biga</i>	<i>İzmir</i>
<i>Aydın Taburu</i>	<i>Muğla</i>	<i>Menteşe</i>
<i>Manisa Taburu</i>	<i>Manisa</i>	<i>Manisa</i>
<i>Üçüncü Tekfurdağı Taburu</i>	<i>Gelibolu</i>	<i>Manisa</i>
<i>Gördes Taburu</i>	<i>Biga</i>	<i>Antalya</i>
<i>Çatalca İnşaat İstihkam Taburu</i> ⁹¹	<i>Uzunköprü Havalisinde</i>	<i>Karaman</i>
<i>Dördüncü Çorlu Taburu</i>	<i>Gelibolu</i>	<i>Halep</i>
<i>Urfa Taburu</i>	<i>Urfa</i>	<i>Urfa</i>
<i>İkinci Bilecik Taburu</i>	<i>Adapazarı</i>	<i>Zor</i>

Bunun yanında çekirge itlafında görevlendirilen amele taburlarının beslenmeleri Harbiye Nezareti tarafından temin edilecekti. Ancak amele taburlarının bir kısmı müteferrik aksama ayrılarak infak ve iaşe komisyonu bulunmayan mahallerde, köylerde ve çadırlarda bulunacaklardı. Bu nedenle bunlarında görevlerini gereği gibi yapmaları için, maiyetlerinin mahallerince temin edilmesi gerekiyordu. Bu konular hakkında Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından 20 Şubat 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne bilgi verilmiş ve cetvelde ismi geçen vilayet ve müstakil livalara tebligat yapılması istenmiştir⁹². Yine aynı tarihte Ticaret ve Ziraat Nezareti, bu konu hakkında Harbiye Nezareti'ne bilgi vermiştir⁹³. Dâhiliye Nezareti de 23 Şubat 1916 tarihinde Aydın, Konya, Halep vilayetlerine ve Karesi, Kütahya, Karahisar-ı Sahip, Teke, Urfa, Zor, Mentеше mutasarrıflıklarına bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta; “Çekirge itlafında görevlendirilen amele taburlarının beslenmelerinin Harbiye Nezareti tarafından karşılanacağı ve bu konuda Harbiye Nezareti'nden verilecek olan havalenamelerin ödenmesi ve iaşe temin edilmesi hususunda gerekli işlemin yapılması” istenmiştir⁹⁴.

Bu arada Kütahya Asker Alma Şubesi Başkanlığı'ndan Harbiye Nezareti'ne bir telgraf gönderilmiştir. Bu telgrafta; “Amele taburu müteferrik olsa bile, yerel yönetim tarafından hiçbir surette iaşesinin karşılanamayacağı” bildirilmiştir. Yerel yönetimler tarafından her tarafta aynı muamele tatbik edildiği takdirde, amele taburlarının iaşelerinin karşılanması sekteye uğrayacaktı. Bu durumda amele taburlarından beklenen hizmetin yerine gelmemesine yol açacaktı. Bunun için Harbiye Nezareti tarafından 6 Mart 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, amele taburları efradının beslenmelerinin

⁹¹ Ancak bu taburun Konya'nın Beyşehir Kazası'na gönderilmesi için Harbiye Nezareti'nden talepte bulunulmuştur. Aynı Belge, Lef. 9.

⁹² BOA, DH. İUM, Dos. 56, no. 24. Lef. 1.

⁹³ Aynı Belge, Lef. 2.

⁹⁴ Aynı Belge, Lef. 3.

sağlanması için lazım gelenlere gerekli emrin verilmesi istenmiştir⁹⁵. Dâhiliye Nezareti de 9 Mart 1916 tarihinde Kütahya Mutasarrıflığı'ndan çekirge itlafında görevli amele taburlarının iaşesinin temin edilmesi yönünde gerekli işlemin yapılmasını talep etmiştir⁹⁶.

Buna rağmen Aydın Vilayeti tarafından çekirge itlafına memur edilen amele taburları efradının, askeri iaşe merkezleri bulunmayan mahallerde mülki idare tarafından iaşesinin temin edilemeyeceği konusunda 4.Kolordu Asker Alma Heyeti Başkanlığı'na bilgi verilmiştir. Bu konu hakkında 4.Kolordu Asker Alma Heyeti Başkanlığı da Harbiye Nezareti'ni haberdar etmiştir. Bunun üzerine Harbiye Nezareti tarafından 13 Mart 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda şöyle denilmektedir⁹⁷.

“Bu işe memur amele taburları efradının iaşeleri temin edilmediği takdirde kendilerinden intizar olunan hizmetin şöhradar olamayacağı, bilahare çekirge itlafı için sarf olunacak hizmetin beyhude olacağı ve amele taburlarının geri aldırılmalarını intaç edeceği cihetle askeri iaşe merkezleri bulunmayan mahallerdeki amele efradı iaşesinin mahalli hükümetçe tedarik ve temin edilmesinin adı geçen vilayete emr ve işâr buyrulması temenni olunur.”

Dâhiliye Nezareti tarafından da 15 Mart 1916 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda, “Ahiren Harbiye Nezareti'nden alınan tezkirelerde işaret-i mahalliye atfen Kütahya ve İzmir havaliindeki amele taburlarının iaşeleri cihet-i mülkiyece temin edilmemekte olduğundan bahisle, bu cihet temin edilmediği takdirde işbu taburların geri aldırılacağı izbâr kılınmış olduğundan bu bab da cihet-i mülkiyeye terettüp eden vazife neden ibaret ve mülki memurlarca bu taburlar efradının esbab-ı maişetleri ne veçhe nazar-ı itibara alınacak ise sarahaten ve müstacelen bildirilmesi” istenmiştir⁹⁸.

Ticaret ve Ziraat Nezareti 23 Mart 1916 tarihinde bu konuda Dâhiliye Nezareti'ne şu bilgiyi vermiştir:

“Çekirge ameliyat-ı itlafiyesinde istihdam olunmak üzere tahsis ve ita edilen amele taburlarının iaşelerinin iaşe merkezleri bulunan mahallerde iaşe komisyonlarınca ve müteferrik bulunan ve iaşe merkezleri bulunmayan yerlerde dahi mahalleri hükümetlerince çekirge tahsisatından temini Başkumandanlık Vekâletiyile karar verilerek keyfiyet icap edenlere işar kılınmış olduğundan Dâhiliye Nezareti'nce de ber-minvâl-i muharrir iktizasının ifası hususunun lazım gelenlere emr ve tebliğine...”⁹⁹.

⁹⁵ Aynı Belge, Lef. 4.

⁹⁶ Aynı Belge, Lef. 5.

⁹⁷ Aynı Belge, Lef. 6.

⁹⁸ Aynı Belge, Lef. 7.

⁹⁹ Aynı Belge, Lef. 8.

III. ÇEKİRGE İSTİLASININ ORTAYA ÇIKARDIĞI PROBLEMLER

Konya Vilayeti'nde meydana gelen çekirge istilaları sonucunda birçok problem ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında kıtlık, hayvan darlığı ve vergilerin toplanamaması gibi toplumu ve devleti yakından ilgilendiren unsurlar bulunmaktadır.

A. Kıtlık

Çekirge istilaları sonucunda ortaya çıkan en önemli problem kıtlıktır. Mesela; 1915 yılında Konya Vilayeti'nde zahireden elde edilen umumi hâsılat 420.000 tona ulaşmıştı. Bunun 105.000 tonu tohumluk, 186.000 tonu yemlik olarak ayrılmıştı. Geri kalan 129.000 tonu da hâsılat fazlası olarak tahsis edilmişti. Bu nedenle Konya Vilayeti tarafından 16 Ağustos 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne, 129.000 ton zahirenin ihraç edilebileceği bildirilmişti¹⁰⁰. Ancak aynı dönemde Isparta ve Burdur livalarında ekinler çekirge tarafından telef edilmişti. Bunun için Isparta ve Burdur livaları, zahire ihracının men edilmesini istiyordu. Bu arada zahireye ihtiyacı olan Aydın Vilayeti de, zahire ihracı konusunda Isparta Mutasarrıflığı tarafından gösterilen müşkülattan dolayı, aynı tarz davranacağını ve İzmir'den etrafa zahire ihracının men edileceğini Konya Vilayeti'ne bildirmişti. Konya Vilayeti tarafından İzmir'in zahireye olan ihtiyacı biliniyordu. Isparta Livası'nın da zahireye ihtiyacı vardı. Adana Vilayeti'nde de, Konya Vilayeti'ne yardım yapacak derecede zahire olmadığı gibi, orada bulunan kolordu ile menziller idaresinin talep ettiği erzakı temin edecek miktarda dahi zahire bulunmuyordu. Konya merkezinden elde edilen zahire ordu ile İstanbul'un iâşesini karşılayacak miktarda idi. Bu sebepten dolayı Konya merkezinden dışarıya zahire ihracı kabil değildi. İzmir zahire piyasasının yüksek olması, Isparta ve Burdur'da bulunan zahirenin toptan o tarafa çekilmesine sebep olacaktı. Bunun için Konya Vilayeti tarafından 4 Kasım 1915 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne, Adana, İzmir, Bursa vilayetlerinin zahire ihtiyacı şimdiden tetkik edilerek, zahirenin başka taraftan temin edilmesi çaresine bakılması ve Konya'dan başka bir tarafa zahire ihracına izin verilmemesi istenmiştir¹⁰¹. Konya Vilayeti'nin bu talebi Dâhiliye Nezareti tarafından 7 Kasım 1915 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bildirilmiş ve bu konu hakkında gerekli işlemin yapılması istenmiştir¹⁰².

1916 yılında da Isparta ve Burdur livalarında ekilmiş olan mahsuller, çekirgeler tarafından hasar görmüştü. Bu nedenle Isparta ve Burdur'da iâşe konusunda büyük bir müşkülât ortaya çıkmış ve bölge halkı açlığa

¹⁰⁰ BOA, DH, İUM, Dos. 89-4, no.1-47, Lef. 2.

¹⁰¹ Aynı Belge, Lef. 1.

¹⁰² Aynı Belge, Lef. 2.

mahkûm olmuştu. Antalya ile diğer civar şehirlerden zahire getirme imkânı da mümkün değildi. Bunun için ziraat yapma ve iaşe temin etme ihtimali bulunmuyordu. Bu da canlıların telef olmasına yol açacaktı. Halkın iaşe ihtiyacının karşılanması ve gelecekte kötü olayların olmaması için, bu bölgede bulunan aşar zahiresinin, Isparta ve Burdur halkının iaşe ihtiyacı için kullanılması gerekiyordu. Isparta ve Burdur'da bulunan aşar zahiresi de mahallerine peyderpey sevk ediliyordu. Bunun için Konya Vilayeti 18 Şubat 1917 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, Isparta ve Burdur'da bulunan aşar zahiresinin sevk edilmesinden vazgeçilerek, mahalli halkın iaşe ihtiyacı için kullanılmasını talep etmiştir¹⁰³. Konya Vilayeti'nin bu talebi Dâhiliye Nezareti tarafından 19 Şubat 1917 tarihinde, İaşe-i Umumiye Merkez Heyeti'ne bildirilmiştir. Ayrıca bu konuda lazım gelen işlemin yapılması, Konya Vilayeti'ne de gerekli bilginin verilmesi istenmiştir¹⁰⁴.

B.Hayvan Darlığı

Çekirge istilaları sonunda ortaya çıkan kıtlık insanları etkilediği gibi, hayvancılık sahasında da bir darlık meydana getiriyordu. Mesela; 1916 yılında Konya Vilayeti'nde meydana gelen çekirge istilası yüzünden, halk zarar görmüştü. Bunun üzerine Harbiye Nezareti tarafından, çekirgeden zarar gören mahalli halkın hayvan ihtiyacı da gözetilmek üzere, hayvan satın alınması konusunda 4.Kolordu Asker Alma Kalemi'ne talimat verilmiştir. Bu konu hakkında Harbiye Nezareti 4 Eylül 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ni de bilgilendirilmiştir¹⁰⁵. Harbiye Nezareti'nin vermiş olduğu bu bilgi, Dâhiliye Nezareti tarafından 9 Eylül 1916 tarihinde Konya Vilayeti'ne iletilmiştir¹⁰⁶.

C.Vergilerin Toplanamaması

Çekirge istilaları devletin vergi gelirlerinin tahsil edilmesinde de önemli sıkıntılar doğmasına yol açmıştır. Mesela; 1915 yılında Konya Vilayeti'nden tahsil edilen aşar vergisinden, vilayet hissesine ait olan havaleler gönderilmemişti. Bu hisseler ise hazineden yardım olarak verilecek olan ve hususi bütçeye dâhil bulunan 500 bin kuruş ile menafi ve maarif hissesi olan 1 milyon 950 bin kuruştur. Bunun yanında Konya Vilayeti'nde hususi emval tahsilâtı da içinde bulunulan durum sebebi ile durgunlaşmıştı. Bu nedenle vilayet birçok inşaat işini yapmakta ve vermiş olduğu taahhüdü yerine getirmekte güçlük çekiyordu. Ayrıca vilayet tarafından hususi idareye ait

¹⁰³ BOA. DH. İUM. Dos. E-28, no. 16. Lef. 1.

¹⁰⁴ Aynı Belge, Lef. 2.

¹⁰⁵ BOA. DH. İUM. Dos. E-19, no. 92, Lef. 1.

¹⁰⁶ Aynı Belge, Lef. 2.

memurların maaşı da iki aydır verilemiyordu. Bu arada Isparta ve Burdur livalarında meydana gelen deprem ve çekirge afetlerinden zarara uğrayan kişilerde, vergilerini ve diğer mükellefiyetlerini ödeyemiyordu¹⁰⁷. Bunun için Konya Vilayeti, 3 Eylül ve 10 Eylül 1916 tarihlerinde 2 milyon 450 kuruşa mahsuben 10 bin liraya ait havalelerin gönderilmesini Dâhiliye Nezareti'nden istemiştir¹⁰⁸. Konya Vilayeti'nin talepleri Dâhiliye Nezareti tarafından 12 ve 13 Eylül 1916 tarihlerinde Maliye Nezareti'ne bildirilmiş ve istenilen miktar havalelerin Konya Vilayeti'ne gönderilmesi talep edilmiştir¹⁰⁹. Ancak Konya Vilayeti'nin talepleri, Maliye Nezareti'nce yerine getirilmemiştir. Bunun üzerine Konya Vilayeti, 28 Eylül 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden, hususi idare memurlarına yaklaşan kurban bayramı münasebeti ile birer maaş verilerek, ihtiyaçlarının giderilmesi ve vilayetin içinde bulunduğu müşkül durumdan kurtarılması için, Maliye Nezareti nezdinde gerekli işlemin yapılması tekrar istenmiştir¹¹⁰. Bir müddet sonra Dâhiliye Nezareti tarafından 2 Ekim 1916 tarihinde Konya Vilayeti'ne, istenilen havalelerin Maliye Nezareti'nce gönderildiği bilgisi verilmiştir¹¹¹.

IV. TALTİF

Osmanlı döneminde çekirge ile yapılan mücadelelere katkıda bulunan devlet görevlileri ile sivil insanlar devlet tarafından çeşitli şekillerde ödüllendirilmiştir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında çekirge istilasına maruz kalan yerlerden birisi Kıbrıs Adası idi. Ancak Kıbrıs'ta meydana gelen çekirge afetinden korunmak için, yerel yönetim fazla etkin davranmıyordu. Bu arada canlı çekirge tutmaya mahsus olan ve bezden imal edilmiş tuzaklar, devlet tarafından Avrupa'dan Kıbrıs'a getirtilmiş ve çekirge itlafında kullanılmaya başlanmıştı. Avrupa'dan getirilen bu aletler 1863 yılından itibaren Kıbrıs'ta hizmet vermeye başlanmış ve dört yıl boyunca da istifade edilmişti. Bunun yanında Kıbrıs'ta meydana gelen çekirge afetinde, canlı çekirgelelerin telef edilmesinde ve çekirge tohumlarının toplanmasında İtalya Devleti tebaasından olan sabık Prusya Konsolos Vekili mösyö Rişal Manteni önemli görevler ifa etmiştir. Bundan dolayı Rişal Manteni, Osmanlı Devleti tarafından 4. Rütbeden Mecidiye nişanı ile taltif edilmiştir¹¹².

1916 yılının ilkbahar aylarında Konya Vilayeti'nin her tarafında çekirge sürfeleri inkişaf etmeye başlamıştı. Konya Vilayeti tarafından çekirge sürfe-

¹⁰⁷ BOA. DH. UMVM. Dos.50, no. 8. Lef. 1-3

¹⁰⁸ Aynı Belge, Lef. 1-2

¹⁰⁹ Aynı Belge, Lef. 3.

¹¹⁰ Aynı Belge, Lef. 4.

¹¹¹ Aynı Belge, Lef. 5.

¹¹² BOA. MVL. Dos.1036, no. 97. Lef. 1. Ancak bu olaydan bir müddet sonra Rişal Manteni tarafından İstanbul'a gönderilen bir mektupta da, Kıbrıs yerel yönetiminin çekirge afetinden korunma konusunda, fazla bir gayret göstermediği ifade edilmiştir. Aynı Belge, Lef. 1.

lerinin nerelerde bulunduğunu gösteren bir harita hazırlanmış ve Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmişti. Çekirge sürfelerinin mahsullere zarar vermeden imha edilmesi için de, mümkün olan tedbirlerin hepsi alınmaya çalışılıyordu. Yine Konya Vilayeti 13 Mayıs 1916 tarihinde, çekirge sürfelerinin imha edilmesinde mahallerince de yeterli ölçüde çalışılmasını temin etmek için, mıntıkları dâhilindeki çekirgeleri toptan imha etmeye muvafık olan kaymakam ve nahiye müdürlerinin bir şekilde taltif edilmeleri ve bu konuda kendilerine tebligat da bulunulması konusunda, Dâhiliye Nezareti'nden talepte bulunmuştur¹¹³. Dâhiliye Nezareti de, Konya Vilayeti'nin bu talebini uygun görmüştür. Ayrıca bu konu hakkında 15 Mayıs 1916 tarihinde, Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bilgi vermiş ve Konya Vilayeti'nin bu talebi uygun görüldüğü takdirde gerekli işlemin yapılmasını istemiştir. Aynı tarihte bu konu hakkında Dâhiliye Nezareti tarafından Konya Vilayeti'ne de bilgi verilmiştir¹¹⁴.

1916 yılında Konya Vilayeti'nin Isparta ve Burdur livaları ile Beyşehir, Seydişehir ve Akşehir kazalarında çekirge istilası meydana gelmişti. Çekirgeler bir yıl boyunca bu bölgede kalmıştı. 1917 yılında çekirgeler bu mahallerde görevli memurların gayreti neticesinde toptan telef edilmiş ve mahsuller çekirgenin vereceği hasardan kurtarılmıştı. Çekirgenin toptan telef ve imha edilmesinde ve mahalli mahsulün kurtarılmasında Konya Vilayeti Ziraat Müdürü Teodor Efendi, Seydişehir Kaymakamı Mithat Bey, Karaağaç Kaymakamı Ahmet Bey, Isparta Çekirge Mücadele Müdürü Raşit Efendi, Burdur Çekirge Mücadele Müdürü Ali Efendi, Seydişehir Çekirge Mücadele Zabıtası Kirkor Fuat Efendi, Karaağaç Muakkiplerinden Murat ve Arap İsmail Ağalar önemli görevler ifa etmişlerdi. Bunun için Konya Vilayeti 4 Haziran 1917 tarihinde bu şahısların birer maaş nispetinde nakdi mükâfat ile taltif edilmelerini, Dâhiliye Nezareti'nden talep etmiştir¹¹⁵. Konya Vilayeti'nin bu talebine, merkezi yönetimden bir cevap gelmemişti. Konya Vilayeti, adı geçen görevlilerin taltif edilmeleri talebini 6 Haziran 1917 tarihinde bir defa daha tekrarlama gereği duymuştur¹¹⁶. Bir müddet sonra Konya Vilayeti tarafından 12 Haziran 1917 tarihinde, aynı gerekçe ile Çekirge Mücadele Zabıtası Şahabettin Beyi'nde taltif edilmesi, Dâhiliye Nezareti'nden istenmiştir¹¹⁷. Konya Vilayeti'nin bu talepleri üzerine Dâhiliye Nezareti 14 Haziran 1917 tarihinde, bu şahısların birer maaş nispetinde nakdi mükâfat ile taltif edilmeleri hususunda gerekli işlemin yapılmasını, İaşe-i

¹¹³ BOA, DH. İUM, Dos. E-13, no.28. Lef. 1.

¹¹⁴ Aynı Belge, Lef. 2.

¹¹⁵ BOA, DH. İUM, Dos. Z-35, no. 52. Lef. 1.

¹¹⁶ Aynı Belge, Lef. 2.

¹¹⁷ Aynı Belge, Lef. 3.

Umumiye Merkez Heyeti'nden istemiştir¹¹⁸. Ancak İaşe-i Umumiye Merkez Heyeti, adı geçen şahıslara iaşe sermayesinden nakdi mükâfat verilmesinin Osmanlı Devleti ile Almanya Devleti arasında imzalanmış olan Borçlar Mukavelenamesi'nin manasına uygun olmadığı düşünüyordu. Bu nedenle İaşe-i Umumiye Merkez Heyeti 17 Haziran 1917 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne, nakdi mükâfat talebinin kabul edilmediğini, nakdi mükâfatın Ziraat ve Ticaret Nezareti tarafından tahsis edilmesinin uygun olacağını bildirmiştir¹¹⁹. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti 19 Haziran 1917 tarihinde, Konya Vilayeti'nin talebini Ziraat ve Ticaret Nezareti'ne bildirmiştir. Ayrıca Ziraat ve Ticaret Nezareti'nden nakdi mükâfatın Çekirge Tahsisatı'ndan karşılanmasını istemiştir¹²⁰.

SONUÇ

Osmanlı Devletinin son döneminde meydana gelen doğal afetlerin içinde çekirge istilalarının sebep olduğu afetler de bulunmaktadır. Çekirge istilaları Osmanlı topraklarının birçok yerinde meydana geldiği gibi, Konya Vilayeti'nde de ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devletinin son dönemde Konya Vilayeti'nin Konya merkez sancağı ile Antalya, Isparta ve Burdur sancaklarında çok sayıda çekirge istilası meydana gelmiş ve bazı zamanlarda yıllarca etkisini sürdürmüştür.

Vilayet dâhilinde bir yerleşim yerinde çekirge istilası görüldüğü zaman, yerel yönetimler tarafından Konya Vilayeti'ne haber verilmektedir. Konya Vilayeti de bu konu hakkında merkezi yönetime bilgi sunmaktadır. Bu arada çekirge istilasından korunmak için devlet tarafından hukuki düzenlemeler yapıldığı bilinmektedir. XIX yüzyılın sonlarında Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından çekirge ile mücadele talimatı hazırlanmış ve vilayetlere gönderilmiştir. Bunun yanında aynı dönemde Konya Vilayeti tarafından da çekirge ile mücadele talimatı hazırlanmış ve vilayet dâhilinde uygulamaya konmuştur. XX. Yüzyılın ilk yıllarında da çekirge istilalarından korunmak için devlet tarafından kanun düzeyinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Osmanlı döneminde Çekirge istilaları ile mücadele mekanik usullerle yapılmıştır. Yine bu dönemde sığırcık ve karga gibi kuşlar çekirgenin itlaf edilmesinde önemli roller oynamıştır. Bunun yanı sıra çekirge ile mücadelede çinkolu sudan faydalanılmıştır. Çekirge istilası meydana geldiği zaman, yerel imkânlarla çekirge ile mücadeleye başlanmaktadır. Çekirge ile yapılan mücadelede ilk önce yerel halka görev verilmektedir. Bazı zaman-

¹¹⁸ Aynı Belge, Lef. 4.

¹¹⁹ Aynı Belge, Lef. 5.

¹²⁰ Aynı Belge, Lef. 6.

larda imkânların yetersiz kalması halinde yerel yönetimler tarafından, merkezi yönetimden de iş gücü ve ödenek istenmiştir. Çekirge ile mücadelede amele taburlarından da istifade edilmiştir. Bu arada bir mahalde çekirge ile mücadele edildiği halde, başka bir mahalde bu mücadele yapılmadığında, çekirgenin tam olarak ortadan kalkması sağlanamamıştır. Çekirge ile yapılan mücadelede çekirge bulunan mahallerin hepsinde aynı tarz çalışma yürütüldüğü zaman başarı sağlanmıştır.

Çekirge istilaları sonunda ülkenin ekili araziler tahrip olmuştur. Ekili arazilerin çekirgeler tarafından tahrip edilmesi sonunda da kıtlık ve hayvan darlığı gibi önemli problemler meydana gelmiştir. Bu durumda halkın, maddi ve manevi yönden önemli kayıplara uğramasına yol açmıştır. Çekirge istilaları devletin vergi gelirlerinde de önemli miktarda düşüşlere sebep olmuştur. Çekirge istilalarını önlemek için devlet tarafından önemli ölçüde ödenek de harcanmıştır.

Osmanlı döneminde zor şartlarda yapılan çekirge ile mücadele işi, Cumhuriyet döneminde radikal usullerle yapılmıştır. Çünkü Osmanlı döneminde çekirge ile yapılan mekanik mücadele, Cumhuriyet döneminde yerini kimyasal ilaç ve makinelerle yapılan mücadeleye bırakmıştır. Bu durumda çekirge afetinin önlenmesinde önceki dönemlere göre önemli oranda başarı sağlanmasına sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

1. ARŞİV BELGELERİ

1.1. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1.1.1. Bâb-ı Âlî Belgeleri

1.1.1.1. *Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler* (A. MKT. UM.)

1.1.1.2. *Sadaret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler* (A. MKT. MVL.)

1.1.1.3. *Sadaret Mektubî Kalemî Mühime Kalemî (Odası) Belgeleri* (A. MKT. MHM.)

1.1.1.4. *Meclis-i Vâlâ Riyaseti Belgeleri* (MVL.)

1.1.1.5. *Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemî Belgeleri* (A. DVN)

1.1.1.6. *Şûra-yı Devlet Belgeleri* (ŞD.)

1.1.2. Dâhiliye Nezareti Belgeleri

1.1.2.1. *İdare-i Umumiye Belgeleri* (DH. İUM.)

1.1.2.2. *Şifre Kalemî Belgeleri* (DH. ŞFR.)

1.1.2.3. *Umûr-i Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri*, (DH. UMVM.)

1.1.2.4. *Mektubi Kalemî Belgeleri* (DH. MKT.)

2. SÜRELİ YAYINLAR

Düstur (Tertib-i Sani).

3. KİTAPLAR VE MAKALELER

-BEYOĞLU, Süleyman, *Fahreddin Paşa ve Medine Müdafaası*, İstanbul 1990 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

-DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 2005.

-ERLER, Mehmet Yavuz, *Osmanlı Devletinde Kuraklık ve Kitlık Olayları (1800-1880)*, İstanbul 2010.

-KICIMAN, Naci Kaşif, *Medine Müdafaası Yahut Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı*, İstanbul 1971.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul 1989.

-TEKİN, Mehmet, "Çekirgenin Tarihte, Folklorumuzda ve Edebiyatımızdaki Yeri", *Güneyde Kültür Dergisi*, Sayı; 110, Antakya Nisan 1998, s.11-31.

-Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü*, Cilt; XI, Ankara 1993.

-Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1988.

-YALVAÇ, Suavi, *Zoolojiye Giriş*, Ankara 1977

EKLER

Ek 1: 6 Ocak 1881 Tarihli Konya Vilayeti'nin Çekirgenin Cem ve İtlâfı Hakkındaki Talimatı¹²¹.

Birinci Madde: Bir mahalde çekirge zuhurunda orada bulunan köyler ihtiyar meclisleri ve muhtarları vakit geçirmeyerek hemen tabii oldukları müdür veya kaymakamlıklara haber vermeğe mecbur ve onlar dahi mutlaka köyler ahali tarafından haber vermeye bakmayıp her ne vesaitle olur ise olsun kazası dâhilinde ve civarında çekirge zuhurunu haber aldıkları anda mâ-fevklerine haber vermekte borçludur.

İkinci Madde: Müdür veya kaymakam veya mutasarrıf böyle bir haberi aldıktan mâ-fevk-i hükümetine derhal haber vermekle beraber kendisi hiçbir emre intizar etmeyerek memleketin ileri gelenlerinden bir komisyon teşkil edilecek ve bunun içinden birkaç kişiyi ve iktiza eden kuvve-i zabıtayı maiyetine alarak hemen çekirge ve tohumunun olduğu mahalle azimet edecek ve bir kazanın her hangi karyesi hududu dahilinde çekirge tohumu var ise o karye ahalisinden her şahıs ve yine o kazanın çekirge olmayan karyeleri ahalisinden her biri beşer ve çekirge olmayan diğer kazanın çekirge olan mahalline garip yani bir günde gidilip gelinecek derecede yakın olan karyesi ahali dahi beşer kıyye toplamak üzere ne kadar ahali cemi lazım gelir ise onları tertip ve yevm ve vakt-i içtimalarını tayin ederek çekirge veya tohumun cem ve itlafına mübaşeret ve arkasını almağa gayret edecektir. Çekirgenin miktarı ve icab-ı hal ve mevkie göre bu miktarlar komisyonların tensip ve kararı ile tezyit ve tenzil olunabilecektir.

Üçüncü Madde: Çekirge bulunan kaza civarında diğer kazada çekirge olmasa bile garabet münasebeti ile o kazanın kaymakamı çekirge bulunan kaza kaymakamı gibi harekete mecbur ve mükellef olacağından bir günde gidilip gelinecek olan köyler ahaliğini çekirge bulunan mahalle sevk edecek ve hilafı halinde hareketin derecesine göre mesuldür.

Dördüncü Madde: On beş yaşından altmış yaşına kadar eli ayağı tutan her nüfus-ı zükûr çekirge ve tohum toplamakla mükellef ve mecburdur.

Beşinci Madde: Her hangi kaza dâhilinde çekirge tohumu var ise o kazanın dört beş karyesi bir kol ittihaz olunarak karye ahali topladıkları tohumu her kol için merkez ittihaz olunacak karyeye götürüp muhtar ve ihtiyar meclisine teslim edecek ve dört beş gün zarfında toplanılan çekirgeyi merkez kazadaki memur her bir kol merkezine gidip vezin ile hafr edilecek kuyuya defnettirip üzerine la-akall bir arşın toprak konulacak ve tohumların çıkma zamanı olan nisan evâhiline kadar arkasını almaya gayret olunacaktır.

Altıncı Madde: Her kazada bulunan redif zabitanından bir zabıt ve kazanın cesameti olup da her tarafından çekirge tohumu bulunur ise o misilli kazaya iki zabıt memur edilecek ve redif zabitanı bulunmayan mahallerde ahali den münasip olanlar tayin ile bunlar çekirge tohumunun kâmilten toplanıp toplanmadığını ve sui-istimalat vuku bulup bul-

¹²¹ BOA. ŞD. Dos.2440, no.1. Lef.7

madığını tahkik edecek ve icap eden mahalleri gezip tohumun kâmilten toplattırılıp arkası alınması esbabının istikmaline itina edilecek ve bunların beygir ücreti mahalleri menafi sandıkları sermayesinden tesviye kılınacaktır.

Yedinci Madde: Her kaza memuru olan redif zabıtası veya ahaliden münasip biri nüfus-ı mükellefenin defterini tahrir kaleminden alarak yanına terfik olunacak zaptiye ile beraber evvel emirde her bir kişiyi keşf-i gûzar ile iş bu talimat ahkâmına ve tohumun toplanması hakkında kendilerine ve ahali olan menafi ve aksi takdirindeki mukerratı etrafıyla tefhim edecek ve dört beş günde bir her bir kol merkezini gezip toplanılan tohumu kuyulara gömdürecek ve herkesin topladığı tohumun miktarını defterdeki isminin zirine işaret edecek ve nihayetinde defterini komisyona ita ile mükellef olduğu miktar tohumu toplayamayanlardan beher kıyyesi için komisyonca beşer kuruş ahz olunup bundan hâsıl olan akçe ile tohum toplattırabilecek ve her hafta ne miktar tohum toplattırıldığı gazeteye derç ile ilan olunmak üzere merkez vilayete bildirecektir.

Sekizinci Madde: Her karye ahali karyeleri dâhilindeki araziye ve dere içlerini ve tepeleri velhasıl çekirge tohumu bulunması memul olan mahalleri gezerek toplamaya mübaşeretle beraber nerelerde çekirge bulunduğu ve külliyyet ile cüziyeti hakkında merkez kazadaki memura malumat verecektir.

Dokuzuncu Madde: Bir kazanın bir mahallinde külliyyatlı çekirge tohumu olup da yalnız ona civar bulunan kura ahali toplamakla arkasının alınması mümkün olunmadığı halde bütün kazaca muavenetle arkasının alınmasına gayret olunacaktır.

Onuncu Madde: Karyeleri hududunda çekirge tohumu var iken layığı ile taharri etmeyip de merkez kazaya hilaf-ı vaka malumat veren muhtar ve ihtiyar meclisleri azasından ikişer ve tahkik-i madde etmeksizin mücerred muhtarın da ihbarıyla merkez-i vilayet ve livaya hilaf-ı vaka inha ve mazbata verenlerden beşer lira ceza-i nakdi ahz olunacaktır.

Henüz Uçmayan Çekirgenin İtlafı ve Tohumunun Toplanması

On birinci Madde: Bir yerde çekirgenin bidayet-i zuhuru mutlaka sair mahalden uçup gelerek tohum bırakmasından neşet etmekle bu makule uçan çekirgenin tohum bıraktıkları tahkik olunarak bıraktıkları yerlere balada muharrir kaide ve usul dairesinde ahali sevk ile toplattırılıp derince kuyular hafriyle defnedilmek iktiza eder.

On ikinci Madde: Çekirgenin bu yolda bırakmış olduğu tohumlar layığı ile toplattırılmayıp da kalır ise sene-i ati evvel baharında o tohumlardan çekirge zuhur eyleyeceğinden en ziyade tohumun toplanmasına itina olunmak lazım gelir.

On üçüncü Madde: Kalan tohumdan şayet çekirge zuhur ederse zuhuru ile beraber uçmalarına meydan verilmeksizin toplatılması ehem olup bunda da iki tarik vardır. Birincisi çekirge bidayet-i zuhurunda topluca bir daire ve küme halinde bulduklarından mevki müsait ve mazurdan salim olduğu halde iş bu daire etrafına çalı konularak tutuşturulup veyahut toplatılarak derince kuyular hafriyle defnedilir. İkincisi çekirgenin hedef-i hareketi daima şarka doğru olduğu cihetle çekirge bulunduğu noktanın şark cihetine iki arşın derinlikte genişçe hendekler hafriyle çıkan topraklar mutlaka şark cihetine vaaz olunarak derhal Amerikan bezi mubayaa edilerek çekirge olan mahallere geri-

lir. Ve bade çekirge ahali marifetiyle hendeğe doğru sürülüp ürkütülür ise cümlesi o hendeklerin derununa düşüp dolacağından üzerlerine derhal hendeklerin yanında bulunan topraklar itilerek imha ve telef edilir.

On dördüncü Madde: Satın alınacak bezlerin esmanı menafı sandığı sermayesinden veyahut çiftliklat ve kudreti olan erbabı ziraattan alınacak ve bunların itlafı emrinde bir gûne kayıtsızlık görülür ise o mahal ahalisi ve memurini şediden mesul tutulacaktır.

Ek 2: 6 Ocak 1881 Tarihli Konya Vilayeti'nin Çekirge Tohumunun Suret-i Cem ve İtlafı Hakkındaki Talimatı¹²².

Birinci Madde: Vilayetin ekseri tarafına yayılmış olan çekirge tohumunun cem ve itlafına geçen sene pek çok ikdam olunmuş ve bir dereceye kadar müşahede kılınmış ise de bazı mahallerden gelen uçkun çekirge Burdur ve Isparta sancaklarındaki mahsulat-ı araziyeyi hemen kamilen mahv ve itlaf etmiş ve vilayetin sair cihetlerine de yayılarak ekseri mahallerde tohum bırakmış olduğundan dahil-i vilayette bulunan on beş yaşından altmış yaşına kadar nüfus-ı zükûr çekirge tohumu toplamak vazifesi ile mükelleftir.

İkinci Madde: Bir kazanın her hangi karyesi hududu dâhilinde çekirge tohumu var ise ol karye ahalisi on ve o kazanın çekirge olmayan diğer karyeleri beşer ve çekirge olmayan diğer kazanın çekirge olan mahalline garip yani bir günde gidip gelinecek derecede yakın bulunan karyesi ahalisi dahi kezalik beşer ve çekirge olan mahalle bundan ziyade uzak olan mahaller ahalisi de ikişer kıyye çekirge tohumu toplayacak veyahut toplattıracaktır. Kasabalarda karye makamında tutulacaktır.

Üçüncü Madde: Her bir kaza merkezinde bir çekirge komisyonu teşkil kılınacaktır.

Dördüncü Madde: Her hangi kaza dâhilinde çekirge tohumu var ise..... dört beş karyesi birer kol ittihaz olunarak karye ahalisi topladıkları tohumu her kol için merkez ittihaz edilecek karyeye götürüp muhtar ve ihtiyar meclisine teslim edecek ve dört beş gün zarfında toplanılan çekirgeyi merkez kazadaki memur her bir kol merkezine gidip vezin ile hafr edilecek kuyuya defin ettirip üzerine lâ-akall bir arşın toprak konulacaktır.

Beşinci Madde: Şükürler olsun havalar güzel gitmekte olduğundan..... oldukça toplanıp tohumların çıkma zamanı olan nisan ve hazirana değin arkasının alınmasına gayret olunacaktır.

Altıncı Madde: Her kazaya orada bulunan redif zabitanından bir münasibi tayin olunacak ve fakat kazanın cesameti olup da her tarafında da çekirge tohumu bulunur ise o misilli kazaya iki zabıt memur edilecek ve bunlara verilecek beygir ücreti mahalleri devair-i belediyesi sandıklarından tesviye kılınacaktır. Bunlardan başka merkez vilayet ve liva eşraf ve hanedanından ve mutemedanından ve memurin-i mülkiye ve ümera-i askeriyeden her kazaya birer ve icabına göre iki kazaya bir zat memur edilerek, bu zat çekirge tohumunun kâmilten toplanıp toplanmadığını ve bir gûne sû-i istimâlât vuku

¹²² BOA. ŞD. Dos.2440, no.1. Lef.8.

bulup bulmadığını tahkik edip ve icap eden mahalleri gezip tohumunun kamilen toplatılıp arkası alınması esbabının istikmaline himmet eyleyecektir.

Yedinci Madde: Her kaza memuru olan redif zabıtası nüfus-ı mükellefinin defterini tahrir kaleminden alarak yanına tefrik olunacak zabıta ile manen her bir karyeyi keşf-i güzar ile iş bu talimat ahkâmına ve tohumun toplanması hakkında kendilerine ve ahali-i saireye olan menafi ve aksi takdirindeki mukarrerâtı etrafıyla ahaliyi tefhim eyleyecek. Ve dört beş günde bir her bir kol merkezini gezip toplanılan tohumu kuyulara gömdürecek ve her kimin topladığı tohumun miktarını defterdeki isminin zirine işaret eyleyecek ve nihayetinde defterini komisyona ita ile mükellef olduğu miktar tohumu toplayamayanlardan beher kıyyesi için beşer kuruş ahz olunacak ve bir mislide ceza-i nakdi alınıp bundan hâsıl olacak akçe ile tohum toplattırılacaktır. Her haftada ne kadar tohum toplandı gazeteye derç ile ilan kılınmak üzere merkez-i vilayete bildirilecektir.

Sekizinci Madde: Her karye ahalişi karyeleri dâhilindeki araziyi ve dere içlerini vadileri velhasıl çekirge tohumu olması memul olan mahalleri gezerek toplamaya mübaşeretle beraber nerelerde bulunduğu ve külliyyat ve cüziyatı hakkında merkez-i kazadaki memura malumat verecektir.

Dokuzuncu Madde: Bir kazanın bir mahallinde külliyyatlı çekirge tohumu olup da yalnız ona civar bulunan kura ahalişi toplamakla arkasının alınması mümkün olamadığı halde bütün kazaca muavenetle arkasının alınmasına gayret olunacaktır.

Onuncu Madde: Karyelerin hududunda çekirge tohumu var iken layıkıyla taharri etmeyip de hilaf-ı vaka merkez-i kazaya malumat veren muhtar ve ihtiyar meclisi azalarından ikişer ve tahkik-i madde etmeksizin mücerret muhtarın ihbarıyla merkez-i vilayet ve livaya hilaf-ı vaka inha eden ve mazbata verenlerden beşer lira ceza-yi nakdi alınacak ve icabına göre memuriyetinden dahi devir eyleyecektir.

On birinci Madde: Şayet harap olan balkan ve orman içlerinde çekirge tohumu olup da bilinip görülmemesinden naşi toplanılmayarak mevsiminde çıkmaya başlar ise derhal Amerikan bezi mubayaa olunarak çekirge olan mahallere gerilip ve hendekler kazılıp çekirgeler hendeklere doğru sürülüp süpürülerek itlafı çaresine bakılacak ve bez esmanî devair-i belediyeden veyahut eshab-ı çiftlikan ve zengin olan erbab-ı ziraattan alınacaktır. Bunların itlafı emrinde bir gûne kayıtsızlık görülür ise umûmen ol mahal ahalişi ve memurini şediden mesul tutulacaktır.

Ek 3: 1 Şubat 1881 Tarihli Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin Çekirge ve Tohumunun Cem ve İtlafı Hakkındaki Talimatı¹²³.

Birinci Madde: Memalik-i mahrûsenin her hangi tarafında çekirge zuhur eder ise ol köy ihtiyar meclisi ve muhtarı âfâta dikkat etmeyerek derhal tabii olduğu müdür ve kaymakamlığa haber vermeye mecbur oldukları gibi oradan dahi liva ve vilayete ve Ticaret Nezareti'ne beyan-ı keyfiyet olunacaktır.

¹²³ BOA. ŞD. Dos.2440, no.1. Lef.4.

İkinci Madde: İhtiyar meclisleri ve köy muhtarları çekirge zuhurunu ihbara nasıl mecbur ise hükümet memurları dahi çekirgenin zuhurunun haberini mutlaka o köy ahali tarafından haber verilmesini intizara mecbur olmayıp her ne vesait olur ise olsun kazası dâhilinde ve civarında çekirge zuhurunu istihbar eylediği anda mâ-fevkine ihbara borçludur.

Üçüncü Madde: Böyle çekirge zuhur eden ve tohumu olduğu haber alınan mahallerle buralara nihayet iki saat mesafede bulunan kura ahalisinin küçük büyük eli ayağı tutanları hükümetin irâe ve tayin edeceği kaide üzere çekirge ve tohum toplamağa mükellef ve mecbur olduklarından buna muhalif hareket edenlere o emr-i hükümete itaat etmeyenler hakkında kanunen cari olan muameleye tevfiikan ceza olunur.

Dördüncü Madde: Müdür veya kaymakam böyle bir haberi almak ve mâ-fevk-i hükümete derhal malumat vermekle beraber kendisi hiçbir emre intizar etmeyerek memleketin ileri gelenlerinden birkaç kişiyi ve iktiza eden kuvve-i zabıtayı maiyetine alarak hemen çekirge ve tohumun olduğu mahalle azimetle ve üçüncü maddede beyan olunan kaide ve esas dairesinde ne kadar kura ahalisinin cemi lazım gelir ise onları tertip ve yevm ve vakt-i içtimalarını tayin ederek çekirge veya tohumun cem ve itlafına mübaşeret edilecek ve arkasını almadıkça avdet etmeyecektir.

Beşinci Madde: Bir kaza dâhilinde vaki bir karyenin arazisinde zuhur eden çekirgenin o kaza ve civarında vaki diğer kaza dâhilinde bir iki saat mesafede bulunan kura ahali itlafa mecbur olduğu gibi ol civar kazanın kaymakamı dahi onunla bu mecburiyette müşterek olduğundan çekirge zuhur eden kaza kaymakamı kendisine malumat verdiği vakitte ol kaymakam dahi üçüncü maddede beyan olunan kaideye tevfiikan derhal hareket ve müsâraate mecbur ve hilafı halinde kusurunun derecesine göre mesuldür.

Henüz Uçmayan Çekirgenin İtlafı ve Tohumunun Toplanması.

Altıncı Madde: Bir yerde çekirgenin bidayet-i zuhuru mutlaka sair mahalden uçup gelerek tohum bırakmasından neşet eden bu makule uçkun çekirgenin tamamıyla itlafı mümkün olmayıp fakat böyle çekirge gelip kaldığı gibi derhal onların nerelere tohum bıraktıkları tahkik olunmak ve tohum bıraktıkları yerler öğrenildiği anda balada muharir kaide ve usul dairesinde ahalinin sevkiyle tohumlar toplattırılıp derince kuyular hafriyle defnedilmek iktiza eder.

Yedinci Madde: İşte böyle çekirgenin bırakmış olduğu tohumlar layıkıyla toplanılmayıp da kalıyor ise sene-i ati evvel baharında o tohumlardan çekirge zuhur eyleyeceğinden en ziyade tohum toplanılmasına itina olunmak lazım gelir. Şayet böyle kalan tohumdan çekirge zuhur eder ise bunların zuhuru ile beraber uçmalarına meydan verilmeksizin toplanılması elzemdir. Bunda da iki tarik vardır. Anın birincisi bunların bidayet-i zuhurunda topluca bir daire ve küme halinde bulunacaklarından mevki müsait ve mahzurdan salim olduğu halde iş bu daire etrafına çalı konularak tutuşturulup ol veçhe telef edilir veyahut toplatılarak derince kuyu hafriyle defnedilir. Ve ikincisi çekirgenin hedef-i hareketi daima şarka doğru olduğu cihetle çekirge bulunduğu noktanın şark cihetine iki arşın derinliğinde genişçe hendekler hafriyle ve çıkan toprakların mutlaka

şark tarafına vaazıyla bade çekirge buldukları yerlerden ahali marifetiyle hendeğe doğru sürülüp ürkütülerek cümlesi o hendeklerin derununa düşüp dolacağından üzerlerine derhal hendeklerin yanında bulunan topraklar itilerek imha ve telef kılınır.

EK 4: 14 Kasım 1912 Tarihli Çekirgenin İtlafı Hakkında Kanun-ı Muvakkat¹²⁴.

Madde 1: Müstevli olmayan mahallerde çekirge zuhur ettiği veya tohum bıraktığı meşhut olduğu anda o civardaki kura muhtaran ve ihtiyar meclisleri ve ahali meskun olmayan mahallerdeki aşâir rüesâsı keyfiyeti derhal mahalli hükümetine ihbar ve mevâkini irâe etmeye mecburdurlar. Etraf-ı ahalden biri tarafından haber verildiği ve ihbarat-ı vakıanın sıhhati tahakkuk ettiği halde muhbirin ikamet ettiği mahallin merkeze olan bâid mesafesi nazar-ı dikkate alınarak komisyon-u mahsusunun tensibiyle bir liradan üç liraya kadar mükâfat verilecektir.

Madde 2: Çekirge zuhur eden ve tohumu görülen mahallerde talimat-ı mahsusası mucibince teşekkül edecek komisyonlar mezkûr talimat ahkâmına tevfikân muamelat-ı mukteziyi ifa ile mükelleftirler.

Madde 3: Çekirge tohumu gömülmüş olan mahallerdeki karyelerin tarik mükellefiyetini ifa edecek olan ahali karyeleri hududu dâhilindeki o gibi mahalleri kendi çiftleriyle meccanen sürüp veya kazıp tohumları meydana çıkararak toplamaya ve bunun için mükellef olan her fert komisyon-u mahsusunca tayin olunacak miktarda tohum toplayıp ambarlara teslim eylemeye mecbur tutulacaktır.

Madde 4: Çekirge tohumları pek külliyyatlı olur ve bir köy ahalisinin kendi hududu dâhilinde tohum bırakılmış olan mahalleri tamamen sürüp tohumları derç etmeye yetişemeyecekleri tebeyyün ederse üç saat mesafe dâhilinde civar olan karyeler ahali-i mükellefesi çiftleriyle beraber ol mahallere sevk olunarak sürmeye ve beher şahsın toplaması lazım gelen tohum miktarını toplayıp teslim etmeye mecbur tutulacaklardır. Ahalinin sevk olunacağı mahallerle toplayacakları tohum miktarı komisyon-u mahsusunca takdir edilecektir.

Madde 5: Kura ve kasabat hudutları haricinde bâid olan mahallerde veya civarındaki sakine-i mükellefe tohumların derç ve itlafına kifayet etmeyeceği tahakkuk eden yerlerde komisyon-u mahsusenin tensip edeceği karyelerden amele ve çiftler sevk olunarak bunlar vasıtasıyla o gibi mahaller sürdürülecek ve tohumlar derç ettirilecektir.

Ancak bu suretle sevk olunacak amele ile beher çift başına münasip ücret-i yevmiye verilecektir. Ve bu ücretlerin miktarı mahalli komisyonların işarı üzerine vilayet komisyonunca tayin edilecektir.

Madde 6: Çekirge tohumları itlaf edildikten sonra ilkbaharda sürfe halinde bir miktar çekirgenin zuhur ettiği görülecek olursa mülhakat komisyonları hemen yine mükellef ahaliyi sevk ederek talimatnamede gösterildiği veçhile sürfelerin tamamıyla itlafına çalışacaklardır.

¹²⁴ *Düstur (Tertib-i Sani)*, Cilt; 5, Dersaadet Matbaa-i Amire 1332, s.26-28

Madde 7: İş bu kanunname ile talimatname-i mahsusası ahkâmına tevfi kan çekerge tohumunun imha ve itlafi için kuraya azimet edecek memurin-i muvazzafa ve muvakkate ile komisyon azasına harcırah kararname si mucibince verilmesi lazım gelen yevmiye veya harcırah ve memurin-i muvakkate ücûrâtı ve ambar bedel-i icarı ve bilumum masarî-i mukteziye talimatname si mucibince mal sandıklarından tesviye olunacaktır.

Madde 8: Birinci maddede mükellef tutulan muhtaran ve heyet-i ihtiyariye ile aşâir rüesası ambar vazifesini vakit ve zamanıyla icra etmedikleri halde üç adet Lira-i Osmanî, üçüncü, dördüncü maddelerde tohum ve çekerge derciyle mükellef efrat-ı ahali davet vukuunda icabet ve ifa-i mükellefiyet eylemedikleri takdirde birer Lira-i Osmanî ceza-i nakdi istifasıyla mücazat olunurlar.

Madde 9: İş bu kanunname ahkâmının icrası Dâhiliye ve Ziraat nezaretlerine aittir. Meclis-i Umuminin küşadında kanuniyeti teklif olunmak üzere iş bu layiha-i kanuniyenin muvakkaten mevki-i icraya vazıanı irade eylerim.

Mehmed Reşad

Ziraat Nazır Dâhiliye Nazır

Sadr-ı azam

Mustafa Reşid

Reşid

Kamil

Ek 5: 20 Mart 1916 Tarihli Çekerge İtlafı Hakkında Kanun¹²⁵.

Madde 1: Müstevli olmayan mahallerde çekerge zuhur ettiği veya tohum bıraktığı meşhut olduğu anda o civardaki kura muhtaran ve ihtiyar meclisleri azası ve ahali si meskun olmayan mahallerdeki aşâir rüesası keyfiyeti derhal mahalli hükümetine ihbar ve mevâkini irâe etmeye mecburdurlar. Efrad-ı ahali den biri tarafından haber verildiği ve ihbarat-ı vakasının sıhhati tahakkuk ettiği halde muhbirin kat ettiği mesafe ve ihbarın derece-i ehemmiyeti nazar-ı dikkate alınarak komisyon-u mahsusenin tensibiyle çekerge tahsisatından iki yüz elli kuruştan nihayet bin kuruşa kadar mükâfat verilecektir. Tohum bırakılmasını müteakip nihayet bir ay zarfında ihbar-ı keyfiyet eden kura muhtaran ve ihtiyar meclisleri azası ve aşâir rüesası da aynı mükafata nail olurlar.

Madde 2: Çekerge zuhur eden ve tohumu görülen mahallerde talimat-ı mahsusası mucibince teşkil edecek komisyonlar mezkûr talimat ahkâmına tevfi kan muamelat-ı mukteziyi ifa ile mükelleftirler. Mahalli ziraat memuru iş bu komisyonun aza-i tabiyesindedir. Mevadd-ı atıye de gösterildiği veçhile amele ve çiftlerin sevki için komisyonca sevk olunacak memurin-i zabitanın adem-i kifayeti takdirinde zabitan-ı askeriyeden lüzumu kadarı muvakkaten bu hususta istihdam olunacak ve kendilerine istihdam olundukları müddetçe zamîmeten maaşlarının rısfı çekerge tahsisatından verilecektir.

Mezkûr komisyon azası miyanında memur olmayanlara beher içtima için yirmi beş kuruş aynı tahsisattan ita olunacaktır.

¹²⁵ *Düstur (Tertib-i Sanî)*, Cilt; 8, İstanbul Evkaf Matbaası 1928, s.748-750.

Madde 3: Çekirge tohumu gömülmüş olan mahallerin tarik mükellefiyetini ifa edecek olan ahali kendi hududu dâhilindeki o gibi mahalleri kendi çiftleriyle meccanen sürüp veya kazıp tohumları meydana çıkararak toplamaya ve bunun için mükellef olan her fert komisyon-u mahsusunca tayin olunacak miktarda tohum toplayıp ambarlara teslim eylemeye mecbur tutulacaktır. Çekirgenin gerek tohum ve gerek sürfe halinde itlafı için sevk olunacak eşhasın sinn-i mükellefiyeti on beş yaşından itibar olunacak ve kanun-u cezanın kırkncı madde-i kaimesi nazar-ı dikkate alınarak mükellefine terettüp edecek ceza ona göre tayin edilecektir.

Madde 4: Çekirge tohumları pek külliyatlı olur ve bir köy ahalisinin kendi hududu dâhilinde tohum bırakılmış olan mahalleri tamamen sürüp derç etmeye yetişemeyecekleri tebeyyün ederse üç saat mesafe dâhilinde civar olan karyeler ahali-i mükellefesi çiftleriyle beraber ol mahallere sevk olunarak sürmeye ve beher şahsın toplaması lazım gelen tohum miktarını toplayıp teslim etmeye mecbur tutulacaklardır. Ahalinin sevk olunacağı mahaller ile toplayacakları tohum miktarı komisyonu mahsusunca takdir olunacaktır. Çekirge pek ziyade tekessür ederek üç saatlik mesafe dâhilindeki kura ahali-i mükellefesiyle def-i mazarratına imkân olmadığına çekirge komisyonlarınca kanaat hâsıl olursa üç saatlik mesafe beş saate iblağ edilecektir. Şehir ve kasabalar ahali dahi her iki halde de komisyon-u mahsuslarınca kura ahali ne miktar çekirge tohumu derci ve sürfe itlafı ile mükellef tutulmuş ise o miktar çekirge tohumu derci ve sürfe itlafı ile mükellef tutulacaktır. Şayet tayin olunan mesafe dâhilinde çekirge tohumu magrus bulunan mahaller vâsia olup da ahali-i mükellefinin çiftleriyle sürdürülmesi ve kazdırılması kabil olmayacağı anlaşılırsa çekirge komisyonlarınca takdir olunacak ücret-i yevmiye ile çiftler sevk olunarak iş bu mahaller tamamen sürdürülecek ve tohumlar zahire ihraç ettirilecektir. Bir veya müteaddit mahallerde kanunda tasrih edilen ahali-i mükellefe ile derç ve itlafı mümkün olamayacak derece-i kesrette çekirge tohumu bulunduğu tahakkuk ettiği takdirde bilumum amele-i mükellefinin çekirge komisyonlarınca tayin olunan miktarda toplamakla mükellef oldukları tohumu topladıktan sonra mükellefiyetlerinden fazla olarak toplayacakları tohumlarla gayr-i mükellef ahalinin toplayacakları tohumlar mülhakat komisyonlarının işarı üzerine merkez-i vilayet çekirge komisyonunca kıyye başına tayin edilecek fiyat ile çekirge komisyonları tarafından kalburlandıktan sonra bil-vezn satın alınarak der-ambar edilir. Ve mahalleri mecalis-i idaresi tarafından ambarlar muhteviyatı vezn edilerek tebeyyün edecek yekûnun çekirge komisyonlarınca bil-mubayaa der-ambar edildiği gösterilen mekadîre mutabakatı tetkik ve kontrol edildiğinden sonra tohumlar talimnemenin madde-i mahsusuna tevfikân imha olunur.

Madde 5: Kura ve kasabat hudutları haricinde baîd mahallerde veya civarındaki sakin-i mükellefe tohumların derç ve itlafına kifayet etmeyeceği tahakkuk eden yerlerde komisyon-u mahsusenin tensip edeceği karyelerden amele ve çiftler sevk olunarak bunlar vasıtası ile o gibi mahaller sürdürülecek ve tohumlar derç ettirilecektir. Ancak bu suretle sevk olunacak amele ile beher çift başına münasip ücret-i yevmiye verilecektir. Ve bu

ücretlerin miktarı mahalli komisyonlarının işarı üzerine liva komisyonunca tayin edilecektir.

Madde 6: Çekirge tohumları itlaf edildikten sonra ilkbaharda sürfe halinde çekirge zuhur ettiği görülecek olursa mülhakat komisyonları hemen yine mükellef ahaliyi sevk ederek dördüncü madde ile talimat-ı mahsusasında gösterildiği veçhile sürfelerin tamamıyla itlafına çalışacaklardır. Sürfe bulunan mahallin kesreti ve mükellefinin adem-i kifayeti tebeyyün ettiği takdirde gayr-i mükellef ahali dahi sürfelerin itlafı için çekirge komisyonunca takdir olunacak ücret-i yevmiye ile sevk ve istihdam olunacaktır.

Madde 7: İş bu kanunname ile talimat-ı mahsusası ahkâmına tevfikan çekirge ve tohumunun imha ve itlafı için kuraya azimet edecek memurin-i muvazzafa ve muvakkate ile komisyon azasına kararnamesi mucibince verilmesi lazım gelen yevmiye veya harcırah ve memurin ücreti ve ambar bedel-i icarı ve bilumum masârif-i mukteziye talimatnamesi mucibince mal sandıklarından tesviye olunacaktır.

Şu kadarki çekirge itlafı için dolaştıkları yerler hudud-ı memuriyetleri dâhilinde olsa bile memurin-i fenniye ve mülkiye ve jandarma zabitan ve neferatına dahi harcırah veya yevmiye ita kılınacaktır.

Madde 8: Birinci maddede mükellef tutulan muhtaran ve ihtiyar meclisleri azası ile aşâir rüesası ihbar vazifesini vakit ve zamanıyla ifa etmedikleri halde üçer yüz kuruş, üçüncü ve dördüncü ve altıncı maddeler mucibince tohum ve çekirge derç ve itlafıyla mükellef efrad-ı ahali davet vukuunda icabat ve ifa-i mükellefiyet eylemedikleri ve beşinci ve altıncı maddeler mucibince hükümetçe görülen lüzum-ı kati üzerine ücret mukabilinde sevk olunacaklar ifa-i hizmetten imtina eyledikleri takdirde yüzer kuruş ceza-i nakdi istifasıyla mücâzât olunurlar. İş bu ceza-i nakdiler merkez-i vilayet ve liva ve kazalarda belediye meclisleri ve nevâhî merkezlerinde dahi nizamname-i mahsus mucibince müteşekkil nahiye meclisleri tarafından kabil-i istinaf ve temyiz olmamak üzere hükmolunur. İş bu ceza-i nakdiyi vermekten imtina edenlerden cezanın tahsili hakkında mecalis-i belediyece tanzim olunacak mazbata veya nahiye meclislerince ita edilecek karar en büyük mülkiye memurinin işaret-i tahririyesi ile li-ecl-it-tenfiz müdde-i umumiliğe tevdi ve bidayet mahkemesince bir güne mahkemeye hacet kalmaksızın ceza kanunname-i hümayununun otuz yedinci madde-i muadelesine tevfikan derhal hapis cezasına tahvil ve infaz olunur.

Madde 9: Çekirgenin itlafına dair bundan evvel neşredilen 1 ve 8 Teşrin-i Sani 1328 ve 19 Kanun-i Sani 1328 ve 16 Mayıs 1329 ve 12 Teşrin-i Evvel 1329 tarihli kavanin-i muvakkate bu kanunun tarih-i neşrinden itibaren mülğadır.

Madde 10: İş bu kanunun icrasına Ziraat ve Ticaret, Dâhiliye, Maliye, Harbiye ve Adliye nazırları memurdur.

Madde 11: İş bu kanun tarih-i neşrinden itibaren mer'iy-ül ahkâmıdır.